

islâm ve liberalizm

Arif ERSOY

İktisat Profesörü, ESAM Genel Sekreteri

Giriş

İnsanlar her dönemde farklı alternatifler arasında tercih özgürlüğüne sahip olmak istemişlerdir. Farklı alternatifler arasında tercih özgürlüğü insanın sahip olduğu doğal bir özelliği ve hakkıdır. Diğer canlılar yaratılışları itibariyle tercih özgürlüğüne sahip değildirler. Akıl ve muhakeme gücüne sahip olan insan düşünme, hissetme, irade ve ünsiyet yetenekleri ile donatılmıştır. Bu güç ve yeteneklerini, farklı alternatifler arasında tercih özgürlüğüne sahip olduğu bir ortamda eşyaya şekil vererek ihtiyaçlarını daha iyi karşılar ve ortak sorunlarını daha kolay çözer. Tarihi boyunca insanın tercih özgürlüğü hakkını korumaya yönelik büyük mücadeleler verilmiştir.

İnsan, sahip olduğu güç ve yeteneklerini kullanarak kurduğu kurum ve kuruluşlar sayesinde yeryüzünün en güçlü varlığı haline gelmektedir. İnsan, bu sayede hem yeryüzünü imar ve islah edebilir; hem de tahrip ve ifsat edebilir. İnsan tercih özgürlüğüne sahip olan bir canlı olarak her alanda büyük değişim ve gelişmeler sağlamıştır. Bu makalemizde gezegenimizin en üstün varlığı kabul edilen, insanın

tercih özgürlüğüne sahip olmasını temel hak sayan ve yeryüzünü imar ve ıslahla görevli bir canlı olduğunu kabul eden İslam ile insanın özgürlüğünü öne çıkartan Liberalizm hakkında görüş ve düşüncelerimi Eskiye Dergisi okuyucuları ile paylaşmak isterim. Bu makaleyi okuma fırsatı bulan okuyucuların makalenin içeriğine yönelik eleştiri ve katkılarını beklerim.

Bu makalede bir din ve sosyal sistem olan İslam ile bir siyasi doktrin ve rejim olan Liberalizmin ortak ve farklı yönleri hakkında özet bilgi arz edilecektir.

Din ve Sistem Olarak İslam

İslam hem dindir, hem bir sosyal sistemdir. İslam dini ilahidir, eşerin ürünü değildir. Kâinatı yaratan Allah'ın, insanın yeryüzünü imar ve ıslah etmesi için peygamberleri vasıtasıyla gönderdiği İslam dini, ilahi bir inanç manzumesidir. İslam nizamı ise beşeridir. İslamî kurum ve kuruluşlar insan ürünüdür. İslam'a inanan müminlerin tesis etmeye çalıştıkları hak ve adalet merkezli barış (silm) ve dayanışma (teavün) düzeninin kurum ve kuruluşlarıdır. Bu kurum ve kuruluşlar farklı zamanlarda, farklı ülke ve bölgelerde farklı olmuştur. Gelecekte de farklı olacaktır. İslam'ın esaslarına inanan Osmanlıların kurduğu sosyal yapı ile Abbasilerin kurduğu sosyal yapı tıpa tıp aynı değildir. İnandığı gibi düşünen, düşündüğü gibi konuşan ve konuştuğu gibi yaşamak isteyen mümin Müslümanların bugün kuracakları Silm Nizamı Osmanlıların kurduğu sistemin aynısı olmayacaktır.

A- Din Olarak İslam

Arapça' da kural ve ilkelere teslim olarak barış ve huzura ermek anlamına gelen İslam, Allah'ın dinine teslim olarak barış ve huzura ermektir. İslam dinine inanan müminler, Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından korunmak suretiyle dünyada ve ahrette barış ve huzura ulaşmak amacıyla dünya hayatlarını İslam'ın esaslarına göre tanzim ederler. İslami kaynaklara göre Müslüman, İslam dinine inanan ve yeryüzünü imar ve ıslahla görevli olduğu bilincine sahip olan ve sosyal hayatta çatışmayı değil, barışı esas alan insandır. Böyle insanları Kuran, "müslümanlar" olarak isimlendirir. Bütün peygamberler de ve onlara tabi olanlar da kendilerini Müslüman kabul ederler. Müslümanlar kendilerini sadece bu kavramla tanımlanmalarını isterler.

İslam dini, silm (barış) nizamının beşeriyet için yol haritasıdır. Beşeriyetin bu yol haritasını takip ederek sosyal hayatta barış (silm) ve dayanışmayı tesis edebileceğini Kur'an haber vermektedir. İnsanlık tarihinde Müslümanlar İslam dinin ilkelerini esas alarak oluşturdukları sosyal kurum ve kuruluşlar ile herkesin hakkının korunduğu barış (silm) düzenini tesis etmişlerdir. Hak ve adalet merkezli barış medeniyetleri kurmuşlardır.

İslam hem dindir, hem bir sosyal sistemdir. İslam dini ilahidir, eşerin ürünü değildir. Kâinatı yaratan Allah'ın, insanın yeryüzünü imar ve ıslah etmesi için peygamberleri vasıtasıyla gönderdiği İslam dini, ilahi bir inanç manzumesidir.

Kâinata bazılarının savundukları gibi çatışma değil, barış (silm) ve ahenk hâkimdir. Başka bir ifade ile kâinata bütün varlıklar Allah'ın koyduğu doğal kanunlara (sünnetullah) göre işlevlerini yerine getirmektedir. En ufak cisim olan zerreden galaksilere kadar bütün varlıklar bu ilahi kanun ve kurallara göre işlevlerini yerine getirmektedirler. Mümin müslümanlar için iki temel kitap vardır. Kitabın birisi kevnîdir. Kâinat kitabıdır. Diğer ise vahyin ürünü olan Kur'an ve tahrif edilmemiş diğer semavi kitaplardır. Kur'an kevnî olan kâinat kitabının özetidir. Her iki kitap da ilahidir. İlahi ilim ve kudretin eserleridir. Aynı kaynaktan neşet etmektedirler. Bundan dolayı doğal kanunlar ile Kur'an arasında çatışma ve tezatlık söz konusu değildir.

Doğal kanunların işlemeyle evrende düzen ve ahenk egemendir. Şayet kâinata çatışma ve karmaşa egemen olsaydı Fizik, Kimya, Astronomi v.s. gibi bilimler olmazdı. İslam düşünürlerine göre ilim, kâinata Allah'ın koyduğu doğal kanunların beşer tarafından keşfedilmesiyle elde edilen bilgidir. İnsanı diğer canlılardan üstün ve güçlü kılan da bilgi edinme ve bilme yeteneğine sahip bir canlı olmasıdır. İnsan, imar ve ıslah ile tahrip ve ifsat arasında tercih özgürlüğüne sahiptir. İslam Dini, tercihini imar ve ıslahtan yana kullanması için insanı eğiten ilkeleri içerir. İslamî ibadetler insanın tevhid ve adalet bilincini arttırmaya yönelik bir tür sürekli eğitimidir. İslam Dini'nin ilkelerine uyanlar tarih boyunca hep sosyal

hayatta barış ve dayanışmayı sağlamaya; yeryüzünü imar ve ıslah etmeye çalışmışlardır.

Kâinatta barış ve dayanışmayı sağlayan Allah, sosyal hayatta barışı (silm-i) ve dayanışmayı (tavün-ü) sağlama görevini insana vermiştir.

İmar ve ıslahın yol haritası bütün peygamberlerin getirdiği ve son peygamber Hz. Muhammed (a.s.) ile tamamlanan ve son şeklini alan İslam dinidir. "Allah katında din, şüphesiz İslam'dır" (Kur'an, Al-i İmran 19). Bütün peygamberler (a.s.) İslam peygamberleridir. Hz. Musa'nın getirdiği dinin adı da İslam'dır. Hz. İsa'nın getirdiği din de İslam dini idi. Hz. Musa'nın (a.s.) getirdiği dine daha sonra İsrailoğulları "Yahudilik" dini adını verirken Hz. İsa'nın getirdiği dine, ona inanlar daha sonra İsa'nın dini anlamına gelen "Hıristiyanlık" adını vermişlerdir. Müslümanlar, bütün peygamberleri İslam peygamberi olarak kabul eder ve onlar arasında fark gözetmez. (Kur'an, Al-i İmran 84).

Sosyal sistem olarak İslam, barış ve dayanışmanın egemen kılındığı bir sosyal yapıyı da ifade eder. Müslümanların önderliğinde kurulan İslam (silm) düzeni, hukukun üstünlüğünü benimseyen ve nimet- külfet paylaşımında adaleti esas kabul eden her din ve inanç mensubunun bir arada barış içinde yaşadığı bir düzendir. Bu düzende sosyal kurum ve kuruluşların varlık nedeni, bireylerin başkasının haklarını ihlal etmelerine ve kendi hakların da ihlal edilmesine engel olmaktır.

Hz. İbrahim ve oğulları da Müslüman olduklarını ifade etmişlerdir. (Kur'an, süre:2, ayet:132- 133). Hz. İsa'ya inanan havariler, kendilerinin müslüman olarak ifade etmişlerdir. (Kur'an, süre:5, ayet:111).

Bütün peygamberler yeryüzünü imar ve ıslah etmede öncü ve örnek rol üstlenmişlerdir. Onlar, sosyal hayatta barış ve dayanışmayı tesis etmek için insanları eğitmişlerdir. Bu bakımdan peygamberler barış ve dayanışmanın önder ve rehberleridir. Onlar, insanların sahip olduğu doğal hakların korunması, her çeşit baskı ve dayatmanın kaldırılarak insanların tercih özgürlüğüne kavuşturulması için despot ve diktatörlere karşı direnmede ve tavır koymada insanlığa

yol göstermişler ve rehber olmuşlardır. Peygamberlere göre insan, kevnî ve vahyin ürünü olan kural ve kanunlara uyarak Allah'a teslim olmakla gerçek barış ve özgürlüğe kavuşur. Tevhid ve adalet beşeri özgürleştiren iki temel ilkedir. Kendini ilah yerine koyan diktatörler kendi menfaatlerine göre biçimlendirdikleri kanun ve kuralları uygulayarak nimet-külfet paylaşımında haksızlık yaptıkları için kitleleri baskı altında tutmuşlar ve kitlelerin hak ve özgürlüklerini gasp etmişlerdir.

B- Sistem Olarak İslam

Sosyal sistem olarak İslam, barış ve dayanışmanın egemen kılındığı bir sosyal yapıyı da ifade eder. Müslümanların önderliğinde kurulan İslam (silm) düzeni, hukukun üstünlüğünü benimseyen ve nimet-külfet paylaşımında adaleti esas kabul eden her din ve inanç mensubunun bir arada barış içinde yaşadığı bir düzendir. Bu düzende sosyal kurum ve kuruluşların varlık nedeni, bireylerin başkasının haklarını ihlal etmelerine ve kendi hakların da ihlal edilmesine engel olmaktır. Silm düzeninde hiçbir kimseye zulüm edilmez ve hiçbir kimsenin de başkasına zulüm etmesine izin verilmez. Müslümanlar, bu düzenin zulüm eden ve zulüm edilenlerin bulunmadığı bir düzen olması için gayret ederler. Bu gayretin (cihadın) sürekli olması İslam Dininin temel esaslarından (farzlarından) biridir. Zalim ve mazlumların bulunduğu bir düzende barıştan (silmden) söz edilemez. Kur'an müminleri hep birlikte şeytani hile ve desiselerin bulunmadığı "Silm Nizamı'na" davet etmektedir. "Ey iman edenler! Hepiniz barış ve selamete (Silm'e) girin de şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o sizin aranızı açan bir düşmandır" (Kur'an, Süre:2, ayet:208).

İnsanın doğal hak ve özgürlüklerini ihlâl edenler, tevhid inancına göre bir bakıma kendilerini ilah konumunda görmektedirler. İslam'ı benimseyenlerin kabul ettiği Kelime-i Tevhid, "Allah'tan başka ilah olmadığını ve Hz. Muhammed (a.s.) Allah'ın elçisi olduğunu" ilân etmeyi ifade eder. İlah, hak veren ve alan, getiren ve götürülen manalarına da gelmektedir. Kelime-i Tevhid inanan mü'min, başkasının kendisini ilah konumuna koyarak insanın doğal temel hak özgürlüklerini ihlaline rıza göstermez. Despotluğu bir bakıma "şirk" sayar. Allah'ın elçisi Hz. Muhammed ve diğer peygamberlerin yeryüzünde nimet-külfet paylaşımında adaleti tesis etmekle görevli ol-

duklarına inanan mü'min Müslümanlara göre sosyal hayatta barış ancak tevhid ve adaletle tesis edilir. Doğal hakların ihlal edildiği ve nimet-külfet paylaşımının adil olmadığı bir ortamda sosyal barış tesis edilemez. Bireysel özgürlük fazla anlam ifade etmez. Mü'min müslümanlar İslam'a teslim olmakla gerçek özgürlük ve barışın sağlanacağına; İslam'ın ilkelerinden uzaklaşarak gerçek özgürlüğe ulaşılmayacağına inanırlar. İslam dinine inanan mü'min Müslümanların kurmaya çalıştığı Silm Düzeni insanı her çeşit baskı ve dayatmadan kurtaran barış ve özgürlük düzenidir.

Silm düzeninde devlet hak ihdas eden bir kurum değildir. Devlet, hukukun üstünlüğünü sağlayarak insanın doğumdan itibaren, hatta bazı durumlarda cenin haline gelmesiyle doğal olarak sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerini korumakla yükümlü olan bir kurumdur. Devlet, bireye farklı alternatifler arasında tercih özgürlüğünü sağlamakla yükümlüdür. İslam-i kaynaklara göre insanın tercih özgürlüğünü ortadan kaldıran, yönetimi keyfi olan ve paylaşımada adaleti gerçekleştirilmeyen kurum ve kuruluşlar varlık nedenlerini ortadan kaldırmışlardır. İslam âlimlerinin büyük ekseriyeti, zorba ve zalim yönetimleri gayri meşru saymışlardır. Onlara karşı tavır almayı dini bir vecibe olarak kabul etmişlerdir.

Bugün İslâm âleminin geri kalmışlığının temel nedeni baskı ve dayatmadır. Müslümanlar, İslam Dini'nin barış ve huzura götüren yol haritasını takip etmediklerinden dolayı baskıcı rejimler altında yaşamak zorunda bırakılmış ve sahip oldukları kaynaklar sömürgeci zihniyetler tarafından kullanıldığı için yoksullaştırılmışlardır.

Müslümanlar, İslam dininin belirlediği yol haritasını takip ettikleri dönemlerde silm düzenleri tesis etmişler ve bu düzenler sayesinde ülkelerini ve bölgelerini imar ve ıslah etmişlerdir. Hevalarını (keyfi isteklerini) ve menfaatlerini takip ettikleri yol haritalarının temel koordinatları haline getiren zümre ve hanedanlar, İslam coğrafyasını, idare ettikleri ülkeleri baskı ve zulüm diyarı haline getirmişlerdir. İslam âleminin geri kalmışlığının tek, ama tek bir nedeni vardır. O da kendilerini ilah konumunda gören diktatörlerin baskı ve dayatmalarıdır. Zalimlere boyun eğen mazlumların zilletten kurtulma şanslarının olmadığını insanlık tarihi açıkça ortaya koymaktadır.

Müslümanlar yaşadıkları coğrafyanın ve dönemin özelliklerine göre İslam Dini'nin ilkelerini takip ederek buldukları ülkelerde Silm düzeni kurmaya çalışmışlardır. Medine Site Devleti ve dört halife döneminde İslam'ın esasları hayata aktarıldığından bireylerin doğal hak ve özgürlükleri korunmuş ve paylaşımada adalet tesis edilmiştir. Bu kurum ve kuruluşlar, doğal insan hakları ve özgürlükleri korudukları, imar ve ıslah görevlerini yerine getirdikleri oranda İslam-i kurum olma özelliklerine sahip olmuşlardır.

Bugün İslâm âleminin geri kalmışlığının temel nedeni baskı ve dayatmadır.

Müslümanlar, İslam Dini'nin barış ve huzura götüren yol haritasını takip etmediklerinden dolayı baskıcı rejimler altında yaşamak zorunda bırakılmış ve sahip oldukları kaynaklar sömürgeci zihniyetler tarafından kullanıldığı için yoksullaştırılmışlardır.

İnsana tercih özgürlüğü sağlayamayan, sosyal hayatın her alanında hukukun üstünlüğünü tesis etmeyen ve nimet-külfet paylaşımında adaleti gerçekleştirilmeyen kurum ve kuruluşları, müslümanlar kursa ve yönetseler de, İslamî kurum ve kuruluş olma özelliğini taşımazlar. İslam coğrafyası, Batılı Sömürgeci devletlerin iktisadi ve kültürel istilasına uğramadan önce iktisadi, siyasi ve kültürel alandan dünyanın en gelişmiş coğrafyasıydı. Orta Asya, Osmanlı Devleti ve Endülüs İslam devleti dünyanın her alanda uygar ve mamur diyarlarıydı. Müslümanların İslam Dini'nin belirlediği yol haritasını terk etmeleri, imar ve ıslah görevlerini ihmal etmeleri sonucu yöneticileri diktatörleştirdi. Doğal ve beşeri kaynakları talan edildi. Kitleler ilim ve irfandan uzaklaştırıldı ve yurtları ise sömürgeleştirildi.

C- 21. Yüzyılın Başında İslam ve Müslümanlar

Son üç asır boyunca İslam coğrafyası kendi değer ölçüleri ve dünya görüşünden uzaklaştırılma ve sömürgeleştirilme sorunları ile karşı karşıya kaldı. Müslümanlar, 20. Yüzyılın ikinci yarısına kadar siyasi açıdan insan hak ve özgürlüklerini esas alan ve nimet-külfet paylaşımında adaleti tesis etmeyi amaçlayan yeni bir sosyal yapılanma modeli geliştiremediler. Sömürgeci Batılıların yönetim tarzları ile belli aile ve zümrelerin sultasını öne çıkartan rejim-

leri benimsediler. İslam Dini'nin barış ve dayanışmaya götüren yol haritasını takip etmediler. Müslümanların dünya görüşü ve değer ölçüleriyle bağdaşmayan sistem ve rejimleri İslam ile bağdaştırmaya çalıştılar.

Kapitalizmi Müslümanlara iyi göstermek için fetvalar ürettiler. Sosyalizmi İslam ile özdeşleştirmeye çalıştılar. İslam Sosyalizminden söz edenler oldu. Aynı şekilde Kapitalist sistemin çerçevesi içinde öne çıkartılan düşünce ve rejimlere İslam'ı uyarlamaya çalıştılar. Liberal İslam'dan veya İslami Liberalizmden söz ettiler. Hatta bazı Müslüman aydınlar İslam'ı liberalleştirme projeleri üzerinde durdular. Bu girişimler İslam coğrafyasına huzur ve adalet getirmedi. Sosyal, siyasal ve iktisadi çelişkileri artırdı. İdealize edilen rejimlerin yol açtığı sorunlar İslam coğrafyasına taşındı. Batı'da batılıların kendi dünya görüşü ve değer ölçülerine göre yapılandırılan sosyal kurumlar İslam coğrafyasında başarılı olamadılar. Çünkü bu kurumlar Müslümanların dünya görüşü ve değer ölçüleri ile uyumlu değildi. Müslümanlar, "Hak Merkezli Dayanışmacı Dünya Görüşüne" sahiptirler. Batılılar ise "Kuvvet Merkezli Çatışmacı Dünya Görüşüne" sahiptirler. Müslümanların oluşturduğu toplumlar sınıflı toplumlar değildir. Hâlbuki Batılı toplumlar çeşitli sınıflardan oluşan toplumdur. Müslümanlar ırkçılığı kabul etmez. Irkçılık İslamiyet'te cahiliye âdeti sayılır. Batılı toplumlar ise Eski Mısır, Eski Yunan ve Eski Roma kültüründen kendilerine miras kalan ırkçı anlayışa sahiptirler. Kendilerini öteki saydıklarından ayrı ve üstün görür-

20. Yüzyılın başında Batı emperyalizmine karşı ilk bağımsızlık savaşı kazanan Milletimiz, İslam coğrafyasında ve bütün dünyada bağımsızlık hareketlerinin başlamasına öncülük etti.

ler. Bu nedenlerden dolayı Batı kaynaklı kurum ve kuruluşlar, Batılı ülkelerde gösterdikleri başarıyı İslam coğrafyasında gösteremediler. Benimsemedikleri halde savundukları Batı değerlerini kendi halkına empoze etmeye kalkışan Müslüman ülkelerdeki bazı aydınlar kendilerine ayrıcalıklı konumlar kazandırmaya çalıştılar. İçinde yaşadıkları toplumun büyük bir kısmını ötekileştirdiler. Sahibi halk olan

devletin kurum ve kuruluşlarını kitleleri sindirmek için baskı aracı olarak kullandılar. Sömürge yönetimlerin sömürgelerde uyguladıkları baskı ve dayatma politikalarını bile aratır oldular.

20. Yüzyılın başında Batı emperyalizmine karşı ilk bağımsızlık savaşı kazanan Milletimiz, İslam coğrafyasında ve bütün dünyada bağımsızlık hareketlerinin başlamasına öncülük etti. Milletimiz, kendi dünya görüşü ve değer ölçüleri etrafında birleşerek dünyanın ilk İstiklâl Savaşını kazandı. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurdu. Fakat milletimizin dünya görüşü ve değer ölçüleri esas alınarak Türkiye Cumhuriyeti, hak ve adaleti esas alan demokratik ve özgürlükçü bir cumhuriyet haline getirilemedi. Osmanlı aristokrasinin yerine geçen Cumhuriyet Dönemi seçkinleri, Türkiye'yi siyasette, hukukta, insan hakları ve özgürlükler konusunda ve iktisadi gelişmede örnek ülke haline getiremediler. Batı değerlerinin belirlediği yol haritası takip edildi. Millî ve manevî değerlere dayalı yeni çözümler üretilmedi. Batı'nın 19. YY.da gerçekleştirdiği model dondurularak taklit edildi. Zaten taklitçilerin taklit edilenleri geçme şansı olmadığı gibi bir de batının yüzyıllık eski anlayışlarına toplum mahkûm edildiği için her alanda beklenen atılımlar gerçekleştirilemedi.

Birinci ve İkinci dünya savaşlarının dünyada ve İslam coğrafyasında meydana getirdiği tahribatlardan ders alan bazı müslüman aydınlar, 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkiye'de ve İslam coğrafyasında İslam dininin belirlediği yol haritasını takip etmeye başladılar. Karşılaştıkları sorunlara kendi dünya görüşü ve değer ölçüleri açısından çözüm bulmak amacıyla yeni arayışlar içine girdiler. Siyasi gündemimize 1970'li yılların başında getirilen Millî Görüş hareketi gibi yeni bir barış ve dayanışma düzeni kurma çalışmaları başlatıldı.

Millî egemenliğin esas sahibi olan halkın ülke yönetimine katılmasını istemeyen bürokratik elitler, bu tür hareketleri bastırmada acımasız davrandı. Bu tür hareketler demokratik yollarla milletin dünya görüşü ve değer ölçülerine göre hukukun üstünlüğünü sağlayacak ve paylaşımada adaleti tesis edecek bir sosyal yapının kurulmasını istemekteydi. Bu hareketlerin dünya görüşü, milletin kendi değerlerine dayanan "Millî" bir özellik arz ediyordu. Millî olmakla birlikte ırki veya kavmi bir dünya görüşü değildi. Tevhid ve adalet merkezli milletimizin ortak dünya

görüştü. Bu dünya görüşü inançta, düşüncede, söylem ve eylemde birliği ifade eden bir dünya görüşüydü. Her hangi bir sınıfın, zümrenin veya ırkın dünya görüşü değildi.

Milli Görüş hareketinin 1980'li yılların sonunda gündeme getirdiği "Adil Düzen" projesi gibi "Silm"e dayalı Sosyal Yapılanmayı amaçlayan projeler, İslam Dini'nin belirlediği yol haritasını takip eden mü'min Müslümanların geliştirdiği ilmi modellerdir. Mü'min Müslümanlar, çağımızda İslam âleminin ve bütün beşeriyetin karşılaştıkları sorunlara çözüm üretmek amacıyla yeni sosyal yapılanma modelleri geliştirebilir ve beşeriyetin idrakine arz edebilirler. Bu tür modelleri müslüman âlimler ortaklaşa geliştirebilirler.

Kuvveti hak nedeni kabul eden Batı dünyası çağımızın sorunlarına çözüm üretecek ve nimet-külfet paylaşımında adaleti sağlayacak yeni bir sosyal yapılan modelini mevcut paradigmaları ile geliştiremez. Tevhid ve adalete inanan âlimler, hak ve adalet merkezli ileri ve dengeli liberal bir demokrasinin kurulmasına görüş ve yaklaşımlarıyla önemli katkılarda bulunabilirler. Peygamberlerin varisleri olan mü'min âlimler beşeriyetin karşılaştığı sorunları tevvil ederek veya Kapitalizmi tamir etmeye çalışarak sorumluluktan kurtulamazlar.

Sosyalizm gibi Kapitalizm de tekeli bir sistemdir. Sosyalizmde siyasi tekel, Kapitalizmde ise iktisadi (sermaye) tekeli egemendir. Tekelin egemen olduğu bir düzende gerçek anlamda özgürlük sağlanamaz. Bazı dönemlerde olduğu gibi Kapitalizm belli alanda özgürlükler sağlayabilir ve sermayenin belirlediği ölçüde bu sistemin egemen olduğu bir ortamda kısmi liberal rejimler belli süreler içinde kurulabilir. Tekelciliğin egemen olduğu bir ortamda liberal felsefeye sahip olmak doğaldır. Hatta insafli aydınlar için gereklidir. Fakat böyle bir ortamda dengeli liberal bir rejimi tesis etmek ve sürdürülebilir kılmak mümkün değildir. Sistemler ve rejimler dayandıkları dünya görüşünün belirlediği çerçeve içinde işlevlerini yerine getirirler. Bu nedenle sistem ve rejimlerin işlevlerini tutarlı bir şekilde tahlil için dayandıkları dünya görüşünün bilinmesi gerekir.

II- Sistemleşme Olgusu ve Dünya Görüşü

Her sistem ve rejimin kurumsal yapısını, sistemi kuranların dünya görüşü ve değer ölçüleri biçimlendi-

rir. İnsan düşünme yeteneğine (melekesine) sahip olan bir canlıdır. Düşüncesini inancı ve değer ölçüleri belirler. Düşüncesi söylemini, söylemi de eylemini belirler. Normal insan, hiçbir baskı altında kalmaz ise, inandığı gibi düşünür, düşündüğü gibi konuşur, konuştuğu gibi eylemde bulunur. Toplumlara oluşturan bireylerin ortak inançları, ortak değer ölçülerini ve ortak dünya görüşlerini belirler. Dünya görüşleri de sosyal yapılanmanın biçimlenmesini önemli ölçüde etkiler. Kapitalizm ve Sosyalizm'in kurumsal yapıları, dayandıkları dünya görüşüne göre biçimlendirilmiştir.

Mü'min Müslümanlar, çağımızda İslam âleminin ve bütün beşeriyetin karşılaştıkları sorunlara çözüm üretmek amacıyla yeni sosyal yapılanma modelleri geliştirebilir ve beşeriyetin idrakine arz edebilirler. Bu tür modelleri müslüman âlimler ortaklaşa geliştirebilirler.

Düşüncelerin eyleme dönüşmesi sosyal kurum ve kuruluşların varlığını gerektirir. Sosyal kurumlar olmadan düşünce ve söylemin uygulanabilirliği mümkün değildir. Bundan dolayı toplumlar karşılaştığı sorunları çözmek amacıyla kendi dünya görüşü ve değer ölçülerine göre ana çerçevesini sistemlerin belirlediği kurum ve kuruluşlar kurmuşlardır. Bu kurum ve kuruluşlar yardımıyla ortak sorunlarını çözmeye ve ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır. Sistemlerin dayandığı dünya görüşleri anlaşılmadan sistemlerin işleyişinin ilmi açıdan tahlili güçtür. Bireylerin dünya görüşü ve değer ölçüleri "hak" anlayışlarını belirlediği gibi toplumların siyasi ve sosyal yapısını da toplumun ortak dünya görüşü ve değer ölçülerinin "hak" anlayışı belirler.

Hayatımızda en çok kullanılan ve en fazla önem verilen "hak" kavramının birçok anlamı vardır. Nimet-külfet paylaşımı ile ilgili olan "hak" kavramının en kolay anlaşılabilir tanımlarından biri, "toplum içinde yaşayan insanın diğer insanlardan alacak ve borcunu ifade eder".

Toplum halinde teşkilatlanmanın amacının haklı olanın "hakkını" korumak olduğunu ve sosyal hayatta "haklı olanın güçlü olması gerektiğini" benimseyen dünya görüşüne "Hak Merkezli Dayanımcı

Dünya Görüşü” (HMDDG) diyoruz. Bu dünya görüşüne göre kâinatta yardımlaşma ve dayanışma egemendir. Sosyal hayatta esas olan çatışma değil, dayanışmadır. Sosyal hayatta dayanışma, ancak haklının hakkının korunduğu ve nimetle külfetin adil paylaşıldığı bir ortamda sağlanabilir. Bundan dolayı sosyal teşkilatlanmanın varlık nedeni, “haklının hakkını korumak ve nimet-külfet paylaşımında adaleti tesis” ermektedir. Bu anlayışa göre sosyal hayatı tanımlayan norm ve kurallar haklının hakkını koruduğu ve paylaşımında adaleti sağladığı ölçüde “hukuki” olma özelliği kazanırlar.

Dünya görüşüne göre kâinatta yardımlaşma ve dayanışma egemendir. Sosyal hayatta esas olan çatışma değil, dayanışmadır. Sosyal hayatta dayanışma, ancak haklının hakkının korunduğu ve nimetle külfetin adil paylaşıldığı bir ortamda sağlanabilir.

Hak Merkezli Dünya Görüşü’nün “hak” kavramına yüklediği anlam hukuki anlamdan öte de anlamlar içerir. Allah’ın sıfatlarından biri olan “Hak”, evrendeki ahenk ve adaletin ilahi kudretin yansımaları ifade eder. Bilimsel açıdan “hak” her şart ve ortamda doğru olan; kâinatta var olan nizam ve kurallara uygun olan her şeyi ifade eder. “Hak” kavramının sosyal hayatta ilgili ifade ettiği anlamlar ise oldukça geniş ve kapsamlıdır. Sosyal hayat ile ilgili “hak” kavramı, ilmen “doğru”, ahlâken “iyi” ve “güzel”, iktisaden “faydalı” ve “yararlı”, siyaseten “adil” olan her hususu ifade eder. Kur’an’a göre “hak” kavramının zıddı olan “batıl” kavramı ise, ilmen “yanlış”, ahlâken “kötü” ve “çirkin”, iktisaden “faydasız” ve “zararlı”, siyaseten “haksız” ve “adil olmayan” her hususu ifade eder. Batıl, kurallı olmayan belirsizliği, keyfiliği ve karmaşayı da ifade eder.

Sosyal hayatta “kuvvetli” olanın haklı sayıldığı dünya görüşünü ise “Kuvvet Merkezli Çatışmacı Dünya Görüşü” diye ifade ediyoruz. Bu dünya görüşüne göre kâinatta sürekli çatışma vardır. Sosyal hayatta da çatışmalar sürüp gitmektedir. Çatışmada galip olan taraf haklıdır. “Hakkın kaynağı ve dayanağı kuvvettir”. Bu dünya görüşüne göre “hakları” kuvvetli olanlar tayin ettiği gibi “nimet-külfet paylaşı-

mının kurallarını” da kuvvetli olanların koyması ve belirlemesi doğal sayılmalıdır. Bu dünya görüşünü savunanlara göre “hak verilmez, alınır” ilkesi güçlü isen hakkını egemenlerden alabilirsin. Şayet güçsüz isen egemenler seni teslim alır. Bu anlayışa göre egemenlerin ayrıcalıklı konumlarını koruyan ve sürdüren norm ve kurallar “hukuki” sayılmaktadır.

Dünya görüşleri arasındaki farklılıklar, ilah, kâinat, insan, toplum, tarih, hak ve devlet anlayışı arasındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Burada Liberalizmin ana çerçevesini belirleyen Kapitalizmin dayandığı dünya görüşünün niteliklerini belirlemeden önce İslam Dini’nin belirlediği yol haritasını takip eden mü’min müslümanların kurmaya çalıştığı Silm Sistemi’nin dayandığı dünya görüşü hakkında kısa bilgi arz edilmeye çalışılacaktır.

A- Silm Sistemi’nin Dünya Görüşü: Hak Merkezli Dayanımcı Dünya Görüşü

Bu dünya görüşüne göre kâinatta muazzam bir denge ve ahenk bulunmaktadır. Evrende hiçbir şey başboş ve anlamsız değildir. Her şeyin yaratılış gayesi vardır. Hak Merkezli Dayanımcı Dünya Görüşü’nün (HDDG) ilah, kâinat, insan, toplum, tarih, hak ve devlet anlayışı kısaca anlatılacaktır.

1- İlah Anlayışı

Bu dünya görüşüne göre kâinatı yaratan, evrendeki düzen ve ahengi sağlayan tek ilah Allah’tır. O, birdir, ortak ve benzeri yoktur. O, kâinatı yaratan ve idare edendir (İ. R. Al Faruqi, 1992, s.2). Allah insanı, gezegenimizin en üstün canlısı olarak yaratmıştır. İnsana akıl ve muhakeme gücü vermiştir. Diğer yaratıklardan farklı olarak insanı düşünme, hissetme, irade ve toplu yönüme (ünsiyet) yetenekleri ile donatmıştır. İnsan, maddi ve manevi yönleri olan bir canlıdır. Beden ve ruhtan ibarettir. İnsana, yaratılış gereği doğal haklar verilmiştir. İnsana doğal hakları veren ve alan ilah sadece Allah’tır. Ondaki başka ilahlık mevki ve payesi hiçbir varlığa verilemez. Aksi takdirde kâinatta düzen ve ahenkten söz edilemez. (Kuran, süre:21, ayet: 22).

Kâinatta farklılıkta birlik ilkesi, (kesretten vahdet) ilkesi egemendir. Bütün farklılıklar, kâinattaki nizam ve düzeni sağlayan İlah-i gücün birliğini göstermektedirler. Allah, ilah olarak kâinatta dayanışma ve barışı doğal (ilahi) kanunlarla sağlanmıştır. Kâinatta çatışma değil, barış egemendir. İnsanlar doğal denge

ve ahengi, doğal yasaları ihlal ederek tahrip etmemelidir. Sosyal hayatta barış ve dayanışma, ancak insanın doğuştan sahip olduğu doğal hakların korunması ve nimet-külfet paylaşımında adaletin tesis edilmesi ile sağlanabilir.

Allah, insana tercih özgürlüğü sağlayarak yeteneklerini etkin bir şekilde kullanmasına ortam hazırlayan haklar vermiştir. Doğal haklar diye bilinen bu temel hakları veren ve alan sadece Allah'tır. Tevhid inancına göre bu hakları ihlal etmek yetkisi hiçbir varlığa tanınmaz. Aksi takdirde Allah'tan başka doğal hakları ihlal etme yetkisi verilen kişi ve kurumlar ilah konumuna getirilmiş olurlar. Bu hakları ihlâl edenlere, Allah'a eş ve ortak olma payesi verilmiş olur. Allah'a ortak koşmak kâinattaki düzen ve ahengi inkâr etmek (şirk) anlamına gelir. Doğal hakları ihlâl etmeye veya ortadan kaldırmaya kalkışanlar, bir bakıma kendilerine "ilah" konumu kazandırmış olurlar.

Tevhid inancı ve düşüncesi yalnız dini bir kavram değildir. Tevhid insan ile kâinat, insan ile eşya ve insan ile diğer varlıklar arasındaki ilişkileri de belirleyen bir anlayış ve kavrayıştır (O. Y. Al-Armanazi, 1972, s.192). Bundan dolayı bütün peygamberler, yeryüzünü imar ve ıslah gayretlerini tevhide dayandırmışlardır. Allah'a ortak tanıma ve insan haklarını ihlâl etmek, affı mümkün olmayan iki günahdır. Çünkü bu iki günah sosyal denge ve barışı bozar, insanlar arasında çatışmaları sürekli kılar.

İnsanın doğal haklarını ihlâl eden zorba ve despotların baskıcı ve dayatmacı eylemleri de şirk sayılmaktadır. Çünkü despot (tağut), insanın doğal haklarını ihlâl ederek kendine adeta ilahlık payesi vermekte ve sosyal hayatta nimet-külfet paylaşımında haksızlık yaparak düzen ve ahengi ihlâl etmektedir.

2- Kâinat, Çevre ve Eşya Anlayışı

Kâinata cidal (çatışmaya yol açan zıtlaşma) değil, yardımlaşma (taavün) ve dayanışma esastır. Kâinat mutlak bilgi ve güç sahibi tek bir İlah, Allah'ın güç ve kuvvetinin eseridir. Günümüz müspet ilimleri kâinattaki doğal(ilahi) düzen ve ahengin kurallarını ortaya koymaktadır. Fizik ve Kimya kanunları kâinattaki ahenk ve nizamı ortaya koymaktadır. HMDDG'ne göre kâinat ve içindekiler insan için yaratılmıştır.

İnsan içinde bulunduğu doğal çevrenin sahibi ve hâkimi değildir. Her şeyin sahibi (maliki) Allah'tır.

Dünyadaki kaynaklardan yararlanma hakkı insana geçici olarak verilmiştir. Doğal çevre insana emanet edilmiştir. İnsanın bu emanet üzerinde yaradılış gayesine aykırı işlem yapmaya hakkı yoktur. Aksi takdirde doğal dengeyi bozar ve doğal ahengi tahrip eder. Doğal dengenin bozulması, hem insanın, hem de bütün canlıların hayatını olumsuz yönde etkiler.

İnsan, diğer varlıklardan farklı özelliklere ve meziyetlere sahip bir canlıdır. Birey yeryüzünde Allah'ın bir bakıma temsilcisi (halifesi) kabul edilmektedir. Allah, insana eşyanın isimlerini öğretmiş ve meleklerin insanın üstünlüğünü kabul etmelerinin bir belirtisi olarak insana secde etmesini emretmiştir.

Dünyanın kaynakları bütün insanlığın hizmetine sunulmuştur. İnsan, bu kaynaklardan israf etmeden ve doğal dengeyi tahrip etmeden kullanılmalı ve dünya kaynaklarını kullanma kirası mahiyetinde olan fakir ve yoksulların hakkını vermelidir. İslam'da zekât bir bakıma yeryüzünün kirasıdır. Dünyanın kaynaklarını kullananlar, fakirlerin, yolcuların, miskin ve borçluların payı olan zekâti ödemeleri gerekir.

3- İnsan Anlayışı

İnsan, diğer varlıklardan farklı özelliklere ve meziyetlere sahip bir canlıdır. Birey yeryüzünde Allah'ın bir bakıma temsilcisi (halifesi) kabul edilmektedir. Allah, insana eşyanın isimlerini öğretmiş ve meleklerin insanın üstünlüğünü kabul etmelerinin bir belirtisi olarak insana secde etmesini emretmiştir (Kuran, Bakara 28- 32). Bundan dolayı insana tercih özgürlüğü verilmiş; insan akıl ve dört yetenekle donatılmıştır. Ona eşyanın mahiyetini öğrenme ve ilim sahibi olma istidadı bahşedilmiştir. Onun meleklerden üstün kılan hususlar, ilim sahibi olması ve ilmiyle tevhid ve adalet ölçülerini içinde yeryüzünü imar etmekle görevlendirilmesidir. O, yeryüzünde akıl ve yeteneklerini kullanarak tasarrufta bulunma özgürlüğüne sahip kılınmıştır (M. Al-Sadr, 1972, s.165).

Mümin Müslümanlar, başka insanların üzerinde baskı ve dayatma kurmak ve onların tercih özgürlüğünü sınırlamak veya başkalarına ait olan ülke ve bölgeleri işgal ederek sömürmek için savaşırlar. Onlar, yeryüzünü imar ve ıslah etmek amacıyla baskı ve

adaletsizlikleri gidermek için mücadele ederler. Onların siyasi duruşları mazlumdan yana ve zalime karşı bir duruştur (İ. Güler, 2010, s. 32). İnsan toplumun bir parçası olduğu gibi kâinatında bir parçasıdır. İnsanın aslı görevi doğal dengeyi tahrip (ifsat) etmek değil, ıslah etmektir. Sosyal hayatta barış ve dayanışma doğaldır ve fitridir. Savaş ve çatışma arızidir. İnsan doğasına aykırıdır. Sosyal dengeyi ifsattır.

4- Hayat Anlayışı

İnsanın doğumla başlayan ve ölümle neticelenen bu dünya hayatı sınırlıdır ve geçicidir. Dünya insan için bir imtihan yeridir. Bu nedenle kâinata her şeyi çift olarak yaratan Allah insanlara farklı iki alternatif arasında tercih özgürlüğü vermiştir. Eğer insan, ilmi gerçekleri esas alır ve tercihini hak ve adaletten yana kullanır ise ve sosyal hayatta barış ve dayanışmayı sağlarsa, yani “imar” ve “ıslah” görevini yerine getirir ise dünyadaki imtihanı kazanır. Şayet tercihini, baskı ve dayatmacı yöntemlere başvurma veya bu yöntemleri uygulayanlardan yana kullanarak yeryüzünü tahrip ve ifsat eder veya bu tür eylemlerde bulunanları destekler ise, imtihanı kaybeder. Yaradılış gayesine aykırı hareket etmiş olur.

Bütün sosyal kurum ve kuruluşların amacı ve varlık nedeni bireyin mutlu ve huzurlu olmasını sağlamaktır. Toplumun üyesi olan insanın kişiliği korunmalıdır. Tevhid ve adaleti esas alan dünya görüşüne göre insan topluluğun kurallarına uymak kaydıyla kendi kişiliğini korumalı ve iradesini serbestçe kullanmalıdır.

5- Fert ve Toplum Anlayışı

İnsanın yeteneklerinden kaynaklanan bütün ihtiyaçların birey tarafından tek başına karşılanması mümkün değildir. Bu ihtiyaçların ortaklaşa karşılanması için insanlar arasında işbölümü, yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayacak kurum ve kuruluşların tesis edilmesi gerekir. Bu açıdan insan, toplum içinde yaşamak zorunda olan bir canlıdır. Toplum da fertlerden oluşur. Ferdin gelişmesi toplumun gelişmesine ortam hazırlar. Esas sorumlu olan ferttir. Fert görev almakta ve sorumlu tutulmaktadır. İnsan fert olarak yeryüzünü imar ve ıslah etmekle (hilafet) görevlidir.

Dünya hayatında imtihana tabi tutulan insanın kendisidir. Toplum, insanın ferdi görev ve sorumluluklarını yerine getirmesine ve hayatını güven içinde kolay sürdürmesine yardımcı olan bir teşkilattır.

Bütün sosyal kurum ve kuruluşların amacı ve varlık nedeni bireyin mutlu ve huzurlu olmasını sağlamaktır. Toplumun üyesi olan insanın kişiliği korunmalıdır. Tevhid ve adaleti esas alan dünya görüşüne göre insan topluluğun kurallarına uymak kaydıyla kendi kişiliğini korumalı ve iradesini serbestçe kullanmalıdır. Toplum insanın tercih özgürlüğünü sınırlandırmamalı; bilakis korumalıdır. Ferdin hem kişiliği korunmalı, hem de içinde yaşadığı toplumun kurallarına uymalıdır.

Topluma ve diğer insanlara karşı görevleri ve sorumlulukları olan insan, kendi faaliyet alanları ile ilgili konularda kendisi karar vermelidir. Başkasının verdiği kararlarla ferdi faaliyetlerini belirler ise sorumlu tutulamaz ve iradesini serbestçe kullanamaz. İnsan aklını, muhakeme kabiliyetini kullanarak kendisinin uyacağı kuralları (içtihatlarını) kendisi belirlemelidir. Kişi kendi bilgi ve yeteneklerine göre koyacağı kuralları ilmi delillere, İslam Fıkıhındaki dört temel delile dayandırmalıdır. Fert keyfine (hevasına) ve menfaatine göre kural koyarsa, diğer insanlara haksızlık etmiş olur. Ferdin koyduğu kurallar başkalarının haklarını ve menfaatlerini ihlal etmemelidir.

Fert başkalarına zarar vermeyen kurallarını belirler ve o kurallara uyacağını ilan eder. Fert bu kuralları kendisi koyar veya var olan kurallardan benimsediğini kabul eder. Başkalarının ferde kendi şahsi görüş ve kurallarını zorla benimsetme hak ve yetkisi yoktur. Kurallar başkasına zarar veriyorsa o zaman toplum tarafından cezalandırılır. Başkasına zarar verecek diye ferdin kendi hayatını tanzim edecek kuralları belirleme yetkisi elinden alınmaz. İnsan her zaman suç işleyebilme potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelinden dolayı suç eylemi gerçekleşmeden insan suçlu sayılamaz ve özgürlükleri elinden suç işleyecek diye alınmaz. İnsan hem iyilik yapma, hem de suç işleme alternatifleri arasında tercihte bulunma özgürlüğüne sahip olmalıdır. Suç işledikten sonra cezalandırılmalıdır. İnsana yapılacak en büyük zulüm ve haksızlık onun tercih özgürlüğünden mahrum bırakılmasıdır.

Kurallar değişmedikçe insan kendi koyduğu veya tercih ettiği Kurallara uymak zorundadır. Kuralısız

hayat olmaz. Kuralsız hayat anarşiye yol açar. Kuralsız özgürlük özgürlüğü yok eder. Bireysel özgürlük ancak önceden belirlenen ve başkalarının haklarını ihlal etmeyen hukuki kuralların egemen olduğu bir ortamda sağlanır. Maruf önceden belli olan ve başkasının hak ve hukukunu ihlal etmeyen kural ve kararlardan oluşur. Tevhid anlayışına göre ilmin kuralları kâinatta cereyan eden doğal (ilahi) kurallardır. İlimin kuralları insanın fitratına uygundur. Yeryüzünde barış ve adalet ancak bu kurallara uymakla sağlanır.

Ferdin hayatını düzenleyen kuralların bilinmesi toplumsal dayanışmayı sağlar. İnsanlar, karşısındakilerin tabi oldukları kuralları bilirler ise, o kurallara göre işbirliği yapar veya yapmazlar. Bundan dolayı İslam Medeniyetinin egemen olduğu toplumda farklı mezhepler zamanla oluşmuş ve bu mezhepler tefrikaya değil, sosyal dayanışmaya ortam hazırlamıştır. Farklılık, bereket ve birliğe yol açmıştır.

Fert diğer şahıslarla iş yapmak isterse, o şahıslarla ortaklaşa kurallarını koydukları sözleşmeler yaparlar ve ona uyarlar. Bu sözleşme, mutlaka tarafların üzerinde kendi özgür irade ve rızalarıyla oluşturdukları sözleşmeler olmalıdır. Hak merkezli dünya görüşünün ön gördüğü toplumda esas olan sözleşme özgürlüğüdür. Taraflar diğer insanların hak ve menfaatini ihlal etmeyen sözleşmeler yapmada ve uygulamada tamamen özgürdürler. Devlet, tarafların özgür irade ve rızalarıyla yaptığı sözleşmeleri taraflar için kanun gibi kabul eder. Bu sözleşmelerden mağdur olanların haklarını yargı kararlarını uygulayarak korur.

Hak merkezli dünya görüşünün fert ve toplum anlayışı net ve açıktır. Toplumla fert arasında dengenin sağlanması amaçlanmakta; ferdin şahsiyeti korunarak toplumsal ahengin sağlanması amaçlanmaktadır.

6- Tarih Anlayışı

Bazı toplumlarda hukukun üstünlüğüne ve adalete inananlar, tarih boyunca siyasi ve iktisadi güçlerini birleştirerek, "Hakkı Üstün Tutan" anlayışa dayalı medeniyetler tesis ederek yeryüzünü ıslah etmeye (barış ve huzuru sağlamaya) çalışmışlardır. Bazı toplumlarda da kuvvetli olmayı haklı olmanın nedeni sayan "Kuvveti Üstün Tutan" dünya görüşüne sahip olan egemenler (güçlüler), toplumun siyasi ve iktisadi güçlerini zorla veya hile ile gasp ederek kuvvet

merkezli sosyal yapılar tesis etmişler ve baskıya dayanan medeniyetler de kurmuşlardır. İnsanlık tarihi boyunca "tevhit" ve "adaletten" yana olanlarla, "şirk, tahakküm ve haksızlıktan" yana olanlar arasında sürekli mücadele olmuştur. Tevhid ve adalete inananlar, yeryüzünde adaletin tesis edilmesi, her çeşit baskı ve zulmün kaldırılması için gayret sarf etmişlerdir. Bunun için insanları hep "Hak" ve "Adalet" davet etmişlerdir. Yeryüzünü ıslah etmeye çalışmışlardır.

Maruf önceden belli olan ve başkasının hak ve hukukunu ihlal etmeyen kural ve kararlardan oluşur. Tevhid anlayışına göre ilmin kuralları kâinatta cereyan eden doğal (ilahi) kurallardır. İlimin kuralları insanın fitratına uygundur. Yeryüzünde barış ve adalet ancak bu kurallara uymakla sağlanır.

Öte yandan organize olmuş topluma ait ortak siyasi gücü (egemenliği) zorla veya hile ile ele geçiren ve kuvveti hak nedeni kabul edenler, kendi menfaatlerini ve hükümlerliklerini kitlelere zorla ve hile ile benimsetmeye çalışmışlar ve yeryüzünde hep bozgunculuk (fesat) yapmışlardır. Haksızlıklarını ve imtiyazlı konumlarını devam ettirmek için sürekli çatışmalar ve savaşlar çıkartmışlardır.

Dünya hayatında hem gündüz, hem de gece var. İnsan hayatı için hem gündüzün, hem de gecenin belirleyici etkileri bulunmaktadır. Medeniyetler, Hak ve Kuvvet merkezli dünya görüşlerinin etkisi altında olmuşlardır. Biri diğerini birçok alanda etkilemiştir. Tarih boyunca bu iki farklı medeniyet birbirini izlemişlerdir. Kâh hak merkezli medeniyet egemen olmuş; kâh kuvvet merkezli medeniyet hâkim uygarlık haline gelmiştir. Bu döngü insanlık tarihi boyunca devam ettiği gibi gelecekte de devam edecektir. Her iki medeniyet de ilmi ve sosyal gelişmelere katkıda bulunmuştur.

Hak merkezli dünya görüşüne göre tarih beşeriyetin ortak hafızasıdır. Tarihte olup biten bütün hadiselerde alınacak ibretler vardır. İnsanlar bu hadiselerden ibret alarak sosyal hayatta ilimde doğru olanları öne çıkartır, ahlâkta iyilik ve güzellikleri yaygınlaştırır, iktisatta dünya kaynaklarını israf etmeden faydalı ve

yararlı mal ve hizmetleri üretir ve siyasette ise adaleti tesis ederlerse yeryüzünü imar ve ıslah etmiş olurlar.

7- Hak Anlayışı

“Hak Merkezli Dayanımcı Dünya Görüşüne” (HMDDG) göre sosyal teşkilatlanmanın gayesi, hukukun üstünlüğünü sağlamak, haklının haklarını korumak ve nimet-külfet paylaşımında adaleti tesis etmektir. Teşkilatlanmış toplumlar, ortak sorunlarını birlikte kolayca çözmüşler ve ihtiyaçlarını daha iyi karşılama imkânlarına kavuşmuşlardır (G. Sabine, 1946, s.583- 9).

İnsanın hayatı devam ettiği sürece aklını ve sağlığını korunması doğal hakkıdır. Bu nedenle hiç kimse insanın aklını ve sağlığını tehdit eden mal ve hizmetlerin üretiminde bulunamaz. Bireyin akıl ve sağlığının korunması, bütün sosyal kurumların temel görevidir.

Hak merkezli dünya görüşüne göre sosyal kurumların oluşturduğu düzende insanlar kuvvetin üstünlüğüne değil, hukukun egemen kılınmasına inanırlar. Haklı olan “eğer ben haklı isem, güçlü konumdayım” der ve ona göre hareket eder. Çünkü bu düzende devlet haklının yanında yer alır. Haklının hakkını alıncaya kadar haklıyı destekler. HMDDG’ne göre insan, doğal haklara doğumla sahip olur. Bu haklar insandan ayrı düşünülemez. İnsanın varlığı, şahsiyeti ve benliği ile ilgili haklardır. Bu temel haklar aşağıda belirtilen kaynaklardan neşet ederler.

a) Doğumla Elde Edilen Haklar

Bu dünya görüşüne göre insan, sosyal hayatta ahenk ve barışı sağlamakla görevlidir. Onun için insan diğer varlıkların sahip olmadığı güç ve yeteneklerle donatılmıştır. Dolayısıyla diğer canlıların sahip olmadığı haklara insan olarak yaratılış gereği sahiptir. Bu haklar aşağıdaki alt başlıklar altında sıralanabilir.

aa) Yaşama Hakkı

Anne rahminde canlanmakla başlayan insan hayatının bu dünyadaki bölümü ölümle biter. Yaşama hakkı insanın kutsal bir hakkıdır. Hiç bir güç insanın bu hakkına sınır koyma veya ihlal etme yetkisine sahip

değildir. Yaşama hakkını insana bahşeden Allah’tır. İlah olarak bu hakka ancak Allah son verir. Ondan başka hiçbir güç, insanın bu hakkına son veremez. İnsanın kendine bile hayatına son verme (intihar etme) hakkı tanınmamıştır. Allah’tan başka hiçbir varlık hak veren ve alan ilahlık iddiasında bulunamaz. Hiçbir varlığa insanın temel haklarını ihlal etme yetkisi verilemez.

bb) Neslin (Irz ve Namusun) Korunması Hakkı

Her insanın kendi neslini, ırz ve namusunu başkaların saldırılarından koruması doğal hakkıdır. Bu bakımdan hiç kimseye veya güce insanın neslini koruma hakkını ihlal etme yetkisi verilemez. Aile, toplumu oluşturan bireylerin üretildiği ve büyütüldüğü doğal (fitri) bir kurumdur. Aile harcamalarının bir bölümü sosyal yatırım mahiyetindedir. İnsanın şahsiyetini ve kimliğini zedeleyen her çeşit girişim ve saldırı temel hak ihlâlidir. İnsanın bu temel hakkı sosyal teminat altındadır. Devlet bu hakkı korumakla yükümlüdür.

cc) Akıl ve Sağlığın Korunması Hakkı

İnsanın hayatı devam ettiği sürece aklını ve sağlığını korunması doğal hakkıdır. Bu nedenle hiç kimse insanın aklını ve sağlığını tehdit eden mal ve hizmetlerin üretiminde bulunamaz. Bireyin akıl ve sağlığının korunması, bütün sosyal kurumların temel görevidir.

İnsanın temel yeteneklerinden biri de “düşünme” yeteneğidir. İnsan, düşünen bir canlıdır. Akıl sahibi olan insan düşünerek eşya ve olaylar hakkında bilgi sahibi olur. İnsanın düşünmesine sınır konamaz. Yeryüzünde en büyük zulüm insanın düşünme hakkını engelleyerek onun bireysel iradesini (irade-i cüzîyesini) serbestçe kullanmasına mani olmaktır. İnsan düşüncesine sınır konmamalı, başkasına zarar vermemek kaydıyla düşüncesini söylem ve eylemine yansıtmalıdır. Baskı ve dayatmaya karşı tavır almak insanın doğal hakkıdır ve erdemli bir eylemdir. Çünkü insan düşünerek çevresindeki olaylar hakkında bilgi sahibi olur. Düşüncesine sınır koymak insanın bilgisini geliştirmeyi, doğru olanı bulmayı ve yanlışları azaltmayı engellemektir.

dd) İnanma Hakkı

İnsanı diğer canlılardan ayıran başka bir özelliği de hissetme yeteneğinden kaynaklanan inanma melekesine sahip olmasıdır. İnanma insanın doğal bir yete-

neğidir. Bu açıdan din doğal (fitri) bir kurumdur. İnsanın özgür iradesiyle tercih ettiği dinini öğrenmesi, yaşaması da temel hakkıdır. Peygamber dahil hiç kimse kendi inancını başkasına zorla kabul ettirme yetkisine sahip değildir. Kur'an'ın ifadesiyle peygamberlerin görevi tevhid ve adaleti tebliğ etmektir. Getirdikleri dini insanlara tanıtmak ve anlatmaktır. İnsanları barış ve huzura ulaştıran İslam Dini'nin esaslarını anlatmaktır. Silm Nizamı'nın yol haritasını göstermektedir.

İnanma hakkı doğal ve temel bir hak. Bu hak da insan olarak yaratılmasının gerekli kıldığı bir hak. İnsanın zihni ve fiziksel varlığının bir parçasıdır. İnanma hakkının ihlali bir bakıma inanma yeteneğinin temel işlevlerini yerine getirmesini engellemek anlamına gelir. Bu tür bir girişim, insanın diğer yeteneklerini de olumsuz etkiler ve kişisel gelişmeye mani olur. Davranış bozukluklarına yol açar. Her insan, inanma özgürlüğüne sahip olmalıdır. İstedığı dine inanmalı ve inandığı din hakkında bilgi edinmelidir. İncinacı yaşamalı. İncinacı başkasına anlatmalı. Aynı incinacı paylaşımlar, başkasına inançlarını zorla benimsetmemek kaydıyla incinacı öğrenmek ve yaşamak amacıyla teşkilatlanabilmelidir.

Din, insanın ahlâki değerlerini oluşturur. İnsanın hak ve adalet bilincini geliştirir. İnsanın sahip olduğu incinacının ilkeleri dünya görüşü ve değer ölçülerini şekillendirir. Erdemli toplum, bireylerin inandığı gibi düşündüğü, düşündüğü gibi konuştuğu ve konuştuğu gibi yaşadığı bir ortamda oluşur. İncinacı gibi düşünmeme bireyi ikiyüzlü (münafık) kılar. Düşündüğü gibi konuşmama, bireyi yalancı yapar. Söylemini eylemine yansıtmayan insan ise her zaman etrafındakileri aldatabilir Baskı ve dayatma insanı münafık, yalancı ve sahtekâr olmaya zorlayan gayri insanı ve gayri ahlâki bir eylemdir. Baskı ve dayatma fertlerin erdemli olmasını engeller.

ee) Mülkiyet Hakkı

İnsanın doğal haklarından biri de çalışarak veya başka meşru yollardan elde ettiği değerli eşyaya sahip olma hakkıdır. Sosyal hayatta barış ve dengeli ilişkilerin devamı insanın bu hakkının korunmasını da gerekli kılmaktadır. Bu bakımdan mülkiyet hakkı da insanın doğuştan sahip olduğu haklar arasında yer almaktadır. Bu hakkın ihlal edildiği toplumda gönüllü işbölümü ve işbirliği sağlanamaz. İnsan, çalışmasının karşılığını elde edemez ise külfete isteyerek

katlanamaz. Başkalarının zararına yol açmayan kazanç ile elde edilen eşyaya sahip olmak insanın doğal hakkıdır.

İnsanın başkasına zarar vermeden çalışarak elde ettiği eşya üzerindeki mülkiyeti mutlak mülkiyetten çok sahip olduğu eşyadan yararlanma ve yararlandırma hakkıdır. İslam'a göre eşyanın ve her şeyin mutlak maliki Allah'tır. Veren ve alan Allah'tır. İnsanın eşya üzerinde tasarruf yetkisi vardır. Bu tasarruf yetkisi, başkasına zarar vermemeli, israfa yol açmamalı ve doğal kaynakların tahribine neden olmamalıdır.

Din, insanın ahlâki değerlerini oluşturur. İnsanın hak ve adalet bilincini geliştirir. İnsanın sahip olduğu incinacının ilkeleri dünya görüşü ve değer ölçülerini şekillendirir. Erdemli toplum, bireylerin inandığı gibi düşündüğü, düşündüğü gibi konuştuğu ve konuştuğu gibi yaşadığı bir ortamda oluşur. İncinacı gibi düşünmeme bireyi ikiyüzlü (münafık) kılar. Düşündüğü gibi konuşmama, bireyi yalancı yapar. Söylemini eylemine yansıtmayan insan ise her zaman etrafındakileri aldatabilir

b-Emeği Değerlendirme Hakkı

İnsan sahip olduğu emek gücünü kullanarak ürettiği ve şekil verdiği eşya üzerinde hak elde eder. Yeryüzünde eşyayı yararlı hale getiren ve değerlendiren insan emeğidir. Bundan dolayı emek mal ve servet edinme hakkının kaynağıdır. Eşyaya şekil veren ve onu yararlı hale getiren insan emeğidir. Klasik iktisatçıların ifadesiyle, "dünyada oluşan servet emeğin ürünüdür" (A. Smith, 1985, s. 37).

İşçi aldığı ücreti ikiye ayırarak harcar. Gelirin bir kısmını hayatını sürdürmek için temel ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanır. Diğer kısmını da geleceğin iş gücünü oluşturacak çocuklarının büyütülüp eğitilmesine harcar. İşçi kendini ne kadar iyi besler ve sağlığını korursa, iş yerinde o ölçüde üretime katkıda bulunur. Çocuklarını ne kadar sağlıklı yetiştirir ve eğitirse, geleceğin iş gücünün yetenek ve kabiliyetini geliştirmiş olur. Bu açıdan işçinin çocuklarının beslenme ve eğitimi için yaptığı harcamalar bir bakıma sosyal yatırım harcamalarıdır. Toplumun geleceği ile ilgili masraflardır.

c-Anlaşmadan Kaynaklanan Haklar

Toplum halinde yaşayan insanlar yaptıkları anlaşmalarla da hak elde ederler. Anlaşmadan doğan hakkın elde edilmesi için tarafların kendi irade ve rızalarıyla anlaşmayı yapmış olmaları ve bu anlaşmaların diğer insanların zararına yol açmaması gerekir. İrade ve rızaya dayanmayan anlaşma bir bakıma baskı ve empozeye dayanacağından haksızlığın kaynağı olabilir. Kendi rıza ve iradeleriyle yaptıkları anlaşmadan doğan haklarına taraflar riayet etmeli ve devlet bu tür anlaşmalara dayanan hakların ihlaline mani olmalıdır. Bu bakımdan kanun ve anayasalar birer sosyal anlaşmadır. Bu anlaşmalar toplumun bütün bireylerini bağlarlar. Anayasa ve hukuk ilkelerine aykırı olmayan anlaşmalar, tarafları bağlar. Anlaşmaların zor veya hile ile ihlali sosyal dengeyi bozar. Devletin temel görevlerinden biri de bu tür ihlalleri engellemektir.

Baskı ve adaletsizlik devletlerin ömrünü kısaltan hastalıklardır. Adaletsizlik devleti tahrip eden bir tür terördür. Adil olmayan yöneticiler yönettikleri devletin ömrünü kısaltır; çürüme ve çöküş süreçlerini hızlandırır. Adil olmayan politikaların devletleri nasıl tahrip ederek yıktığını tarihte yıkılan ve varlığını sürdüremeyen devletler açık bir şekilde göstermektedir.

d- Adalet Gereği Haklar

Adalet, kişinin sosyal faaliyetlerde katlandığı külfet ve sorumluluk karşılığında hak ettiği değerlere ve sosyal statüye sahip olması olarak da tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle adalet, nimet-külfet paylaşımında nimet ile külfet arasındaki denkliliktir. Benzer işleri yapan, aynı ölçüde külfete katlanan insanların hâsıladan eşit ölçüde yararlanması adalet gereğidir. Eşit ölçüde külfete katlanan insanların bir bölümünün nimetteki paylarının fazla olması adaletsizliktir. Adaletin tesis edilmediği toplumda sosyal denge sağlanamaz. Bundan dolayı "adalet mülkün temeli" kabul edilmiştir. Burada "mülk" kavramı ile devlet ifade edilmektedir.

Adaleti sağlamayı temel dayanağı ve görevi sayan devlet güçlü olur. Adalet devletin ömrünü uzatır. Baskı ve adaletsizlik devletlerin ömrünü kısaltan

hastalıklardır. Adaletsizlik devleti tahrip eden bir tür terördür. Adil olmayan yöneticiler yönettikleri devletin ömrünü kısaltır; çürüme ve çöküş süreçlerini hızlandırır. Adil olmayan politikaların devletleri nasıl tahrip ederek yıktığını tarihte yıkılan ve varlığını sürdüremeyen devletler açık bir şekilde göstermektedir.

HMDDG'ne göre temel insan hakları yukarıda belirtilen esaslardan kaynaklanırlar. Doğal hak kabul edilen bu haklar insanın kişiliğine bağlı haklardır. Bu haklar ihlâl edilmeden özgür irade ve rızaya dayanan anlaşmalar ile yeni haklar ve görevler ihdas edilebilir. İnsanın doğal haklarını sınırlama veya ortadan kaldırma yetkisi hiçbir şahsa, sınıf veya zümreye verilemez. İnsanın doğal haklarını ihlal eden kurallar kanun sayılsa bile hukuk olma niteliklerine sahip değildir. Temel hak ve özgürlükleri koruyan kurallar hukuki kurallardır.

8- Devlet Anlayışı

Bir arada teşkilatlanarak yaşamak zorunda olan insanların kurduğu en gelişmiş teşkilat devlet biçimindedir. Uzun bir tarihi süreçten sonra devlet kurma aşamasına gelinmiştir. HMDDG'ne göre devlet, hukuk düzenine göre yapılır. Bireylerin hukuk düzeni için çalışarak üretim yapmasına ve elde edilen hâsılanın adil paylaşılmasına ortam hazırlar. Halk ise devletin harcamalarını vergi ödeyerek karşılar. Sosyal teşkilatlanmanın ve dolayısıyla devletin gayesi ve varlık nedeni, sosyal hayatta hukukun üstünlüğünü tesis etmek ve nimet- külfet paylaşımında adaleti sağlamaktır. Bu anlayışa göre insanlar arasında hayırda ve iyilikte yarışmanın olması için sosyal hayatta fırsat eşitliği sağlanmalı ve her çeşit imtiyaz ve ayrıcalıklar ortadan kaldırılmalı. Esas olan iyilikte yardımlaşma ve dayanışmadır (Kuran: 2/ 148 ve 5/48).

Hak Merkezli dünya görüşüne göre devlet hâkim kurum değil, hadim (hizmet eden) bir kurumdur. Devlet egemenlerin gücünü kitlelere zorla ve hile ile empoze eden despotik bir kurum değil, kerim (şefkat ve ikram eden) bir kurumdur. Tevhid ve adalet inancını yaratılanların en üstünü (eşref-i mahlûkat) kerim bir varlık haline getirir. Kerim devlet, kerim bireylerden oluşan erdemli toplumun ortak gücünü temsil eden bir kurum olarak insanlara hizmet eder.

HMDDG'be göre insanlar, haklının hakkını korumak, dayanışmayı sağlayarak ihtiyaçlarını daha ko-

lay karşılamak için ortak sorunlarını birlikte çözmek amacıyla “gönüllü işbirliği” (iradi ve rızâi taavün-voluntary cooperation) sağlamak gayesiyle sosyal sözleşme (social contract) ile sosyal kurumlar kurmuşlar ve toplum olarak teşkilatlanmışlardır. Devlet, bir bakıma sosyal sözleşmeye dayanılarak kurulmuştur. Devletin varlık nedeni hukukun üstünlüğünü sağlamak ve nimet-külfet paylaşımında adaleti tesis etmektir (A. Ersoy, 1999, s. 530- 1).

Hak merkezli dünya görüşüne göre devlet gücünün dayandığı egemenliğin sahibi toplumdur. Hayatına iradesi ile yön verme ve yeryüzünü imar etmekle görevli olan birey, üyesi olduğu topluma yetkilerinin bir kısmını devretmektedir. Egemenlik gücü yöneticiye hukukun üstünlüğünü sağlamak ve nimet-külfet paylaşımında adaleti tesis etmek şartıyla geçici olarak devir (emanet) edilir. Egemenliğin mülkiyeti, toplumu oluşturan fertlere aittir. Yöneticilere şartlı olarak tasarruf yetkisi verilmektedir. Yöneticiler bu emaneti emanet sahiplerinin irade ve rızasına aykırı keyfi olarak kullanamaz. Bu dünya görüşüne göre idareciler hâkim değil, hâdimdir. Hizmet etmekle görevlidir. Devlet, baskı ve dayatma aygıtı değil, hukukun üstünlüğünü, güvenliği ve adaleti sağlamakla görevli kerim(hizmet eden ve sorun çözen) bir kurumdur. Bu anlayışa göre idarecilerin pusulası toplumun ortak dünya görüşü, irade ve rızasıdır.

Devletin temel görevlerinden biri insanlarına tercih özgürlüğü sağlamaktır. Beşeri hayatta gelişme ve ilerleme, ancak tercih özgürlüğünün sağlandığı ortamda sürdürülebilir. Tekelleşme, bireylerin tercih özgürlüğünü sınırladığı için beşeri gelişmeyi engeller ve tercih özgürlüğünü ortadan kaldırır. Devletin asli görevlerinden biri de tekelleşmeyi önlemektir. Tekelin egemen olduğu bir ortamda serbest yarış gerçekleşemez. Bireylerin tercih özgürlüğü anlam ifade etmez.

Devlet, makro düzeyde hukukun üstünlüğünü sağlayarak ve adaleti tesis ederek her çeşit tekelleşmeyi önlemeli. Tekelleşmenin her çeşidi sosyal gelişmeyi engeller. Hak Merkezli Dünya Görüşüne göre devlet, belli hizmetleri yerine getirmekle görevli (imtiyazlı) bir hizmet kuruluşudur. Alt yapı hizmetlerini yerine getirerek ve adaleti tesis ederek sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın en üst düzeyde gerçekleştirilmesine ortam hazırlamakla görevli bir kurumdur. Devlet, görevi ve gücü gereği taraf değil hakem

konumunda olmalıdır. Devletin taraf olması tekelleşmeye yol açar ve sosyal hayatta yarışı (rekabeti) engeller.

Devlet veya her hangi bir güç hak üretme ve hak dağıtma konumunda değildir. Hak, insanın varlığına bağlıdır. Doğuşta elde edilir. Devletin meşruiyetinin kaynağı doğal hakları korumaktır. Devlet, insanın temel hak ve özgürlüklerini koruduğu ve güvence altına aldığı ölçüde meşrudur. Hakları koruyamayan veya ihlal eden devletin meşruiyeti tartışmalı hale gelir. Devletin hakları koruyamaması veya gasp etmesi varlık sebebine ters düşer.

Devletin temel görevlerinden biri insanlarına tercih özgürlüğü sağlamaktır. Beşeri hayatta gelişme ve ilerleme, ancak tercih özgürlüğünün sağlandığı ortamda sürdürülebilir. Tekelleşme, bireylerin tercih özgürlüğünü sınırladığı için beşeri gelişmeyi engeller ve tercih özgürlüğünü ortadan kaldırır.

Yukarıda özetle belirtilen ilkeler Hak Merkezli Dayanışmacı Dünya Görüşünü (HMDDG) yansıtan temel ilkelerdir. Bu ilkeler, hukukun üstün kılındığı ve nimet-külfetin toplumun katmanları arasında adil paylaşıldığı bir ortamda işlerlik kazanır.

B- Hak ve Kuvvet Merkezli Uygarlıkların Seyir Tarihi

Gece ile gündüz, yaz ile kışın birbirini takip ettikleri gibi Hak Merkezli Barış Medeniyeti ile Kuvvet Merkezli Çatışmacı Medeniyet tarih boyunca birbirlerini izlemişlerdir.

İnsanlık tarihinde Hak Merkezli Dünya görüşüne göre birçok uygarlıklar kurulmuştur. İnsanlık yerleşik düzene geçtikten sonra Hz. Nuh'un insanları davet ettiği toplumlar, Mezopotamya'da kurdukları sitem devletlerinde İslam'ın tevhid ve adalet ilkelerine göre sosyal yapılarını oluşturmuşlardı. Zamanla tevhid ve adaletten uzaklaşan Mezopotamya toplumlarında kuvvetli olanların haklı olduğu bir anlayış yaygınlaştı. Kendi otoritelerini kitlelere benimsetmek isteyen despotlar putperestliği yaygınlaştırdılar. Kendi istek ve görüşlerini putlara söylediler. Putlara

Allah ile insan arasında bir aracı rol tanıdılar. Peygamberlerin yerine de yıldızlara bakarak ahkâm kesen kâhinleri koydular.

Kuvvet merkezli Mezopotamya uygarlığı baskı ve dayatmanın yaygınlaşması ve paylaşmada adaletsizliğin artmasıyla yıkılış sürecine girdi. Hz. İbrahim, “ölüm döşeginde” olan kuvvet merkezli bu uygarlığın çöküş sürecinde peygamber olarak geldi (A. Toynbee, 1980, s.19). Kendisine ilahlık payesi veren ve kitleleri putperestlikle aldatan Nemrut’un otoritesine baş kaldırdı. İnsanları tevhid ve adalete davet etti. Hz. İbrahim’in tevhid ve adaleti esas alan öğretilerinin biçimlendirdiği hak ve adalete merkezli dünya görüşü, bu medeniyetin yapılanmasında etkili olmuştur. Mezopotamya’da kurulan site devletlerinin sosyal yapıları bu dünya görüşüne göre şekillendirilmiştir.

Kuvvet merkezli Mezopotamya uygarlığı baskı ve dayatmanın yaygınlaşması ve paylaşmada adaletsizliğin artmasıyla yıkılış sürecine girdi. Hz. İbrahim, “ölüm döşeginde” olan kuvvet merkezli bu uygarlığın çöküş sürecinde peygamber olarak geldi.

Hız. Musa Mısır’da Firavun’un sarayında büyüdü. Bir peygamber olarak kardeşi Hız. Harun ile birlikte kendine ilahlık payesi veren Firavun ve çevresini tevhid ve adalete davet etti. İslam peygamberi olarak Hız. Musa İsrailoğullarını esareten kurtardı. Kavmi ile birlikte Kenan Diyarına hicret etti. Hız. Musa’nın İsrailoğullarına getirdiği kutsal Tevrat Hak Merkezli bir uygarlık olan İbrani uygarlığının dayandığı dünya görüşünü biçimlendirdi. Hız. Musa, Hız. Davut ve Hız. Süleyman, peygamberler olarak İbrani Medeniyetinin önderleri ve kurucularıdır.

Hız. İsa, İslam peygamberi olarak Roma İmparatorluğu’nun zayıfladığı ve parçalanmaya yüz tuttuğu bir dönemde insanları tevhid ve adalete davet etmişti. O, Romalı diktatörler ve oligarşiye karşı kitleleri bilinçlendirmeye çalıştı. Hız. İsa’nın, mazlumların haklarını korumak ve kitleleri haksızlığa karşı bilinçlendirmekle görevli olduğunu İncil açıkça ortaya koymaktadır. “Rabb’in Ruhu benim üzerimdedir. Çünkü O beni, Müjde’yi yoksullara iletme için

mesh etti. Tutsaklara serbest bırakılacaklarını, körlerle gözlerinin açılacağını duyurmak için, ezilenleri özgürlüğe kavuşturmak için, Rabb’in lütuf yılımı ilân etmek için beni gönderdi” (İncil, Luka: 4/18- 19).

Hız. İsa ve havarileri, insanları tevhid ve adalete davet eden Hak Merkezli Dünya görüşüne sahip olan önder ve rehberlerdi. Havariler, Hız. İsa’nın mesajını tahrif etmeden kitlelere ulaştırmaya çalışmışlardır. Romalı bürokratların her çeşit baskı ve işkencelerine karşı metanetle direndiler.

Hız. İsa, Hak ve adalete anlayışını geliştirerek erdemli ve ahlâki değerlere sahip bir toplum oluşturmaya gayret etti. Hız. İsa’nın getirdiği tahrif edilmemiş İncil Hak Merkezli Dayanımcı Dünya Görüşü’nün dayandığı temel ilkeleri içermekteydi. Hız. İsa (a.s.) parçalanmakta olan Greko- Romen uygarlığının baskı, dayatma ve haksızlığıyla mücadele eden kitlelere yeni bir çıkış yolu gösterdi (A. Toynbee, 1980, s.19- 20).

Romalı diktatörler, Hız. İsa ve havarilerini (mümin Müslümanları) yeni dini anlatmalarını engelleyici baskı ve işkence yöntemlerine başvurdular. Kitleler nezdinde onları tehlikeli insanlar olarak göstermeye çalıştılar. Bütün baskı ve işkencelere rağmen samimi mümin ve Müslümanlar olan havariler inandıkları dini kitlelere tebliğ etmek için her çeşit işkence, zulüm ve baskıya karşı sabır ve metanetle direndiler. Başlangıçta sayıları sınırlı olan ilk Hıristiyanların sayısı, yapılan şiddetli baskı ve işkencelere rağmen zamanla arttı.

Bu baskı ve dayatmalara karşı organize olan Hıristiyanlar arasında Hız. İsa’yı temsil eden ve din adına konuşan din adamları sınıfı ortaya çıktı. Bu sınıf, baskı ve dayatmalarına karşı mücadele ettiği Romalı bürokratların rolünü üstlendi. Roma İmparatorluğu’nun resmen Hıristiyanlığı benimsemesiyle adeta Kilise, Hıristiyanlığı Romalılaştırdı. Kilesinin Roma imparatorlarını taklit eden tavır ve uygulamaları Hız. İsa’nın insanlığı davet ettiği ilkeleriyle çelişmektedir. Bundan dolayı Kilise hemen her dönemde mazlumlardan yana değil, despotlardan ve güçlü sınıflardan yana olmuştur. Papalık kurumu, Romalı diktatörlerin Hız. İsa’ya inanan müminlere yaptığı baskıya benzer baskıları farklı inanç ve düşünce mensuplarına yapmıştır. Papa’nın teşvik ve desteğiyle Endülüs’te Müslümanlara tarihte benzeri görülmemiş baskı ve dayatmaları M.S.15. Yüzyıl boyunca reva görmüşlerdir (H. C. Lea, 2006, s.141- 177).

Hız Muhammed (a.s.) son peygamber olarak kendinden önce gelen bütün peygamberleri tasdik etmiştir. İslam dini Kur'an-ı Kerim ile son şeklini almıştır. Ondan sonra artık peygamber gelmeyecektir. Peygamberlerin varisleri olan; tevhid ve adalete inan âlimler karşılaşılan sorunları dört temel delile dayanarak çözecekler ve yeryüzünün imar ve ıslahında peygamberlerin varisleri olarak öncü ve önderlik görevlerini üstleneceklerdir.

İslam Medeniyeti'nin tevhid ve adalete dayanan temel ilkelerini Kura'n-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in (a.s.) sözleri (hadis) ve uygulamaları ile ortaya koymuştur. İslam, Medeniyeti Hak Merkezli Dayanışmacı Dünya Görüşü'nün dayandığı ilkeleri içermektedir. İslam medeniyeti bu ilkelere göre müessesleşmiş bir uygarlıktır. İslam uygarlık M.S.7. Yüzyıldan itibaren ulaştığı her yerde toplumun katmanları arasında adaleti tesis ederek barış ve dayanışmayı sağlamıştır. Farklı din ve ırk mensubu olan insanların bir arada barış içinde yaşamalarına ortam hazırlamıştır. 17. Yüzyılın sonuna kadar İslam âlemi her alanda gelişmiş mamur beldelerden oluşmaktaydı. Kuvveti hak nedeni sayan Batı uygarlığının dayandığı dünya görüşüne göre sosyal yapılarını oluşturan sömürgeci devlet 15. yüzyılın ortasından itibaren İslam âlemini ve dünyanın önemli bir bölümünü sömürgeleştirmeye başlamışlardır.

1683 Viyana yenilgisinden sonra kuvveti hak nedeni kabul eden Batı uygarlığı dünyanın hâkim uygarlığı haline gelmiş ve yeryüzünün üçte ikisi sömürgeleştirilmiştir. İnsanlık tarihinin en kanlı savaşları Batı uygarlığını temsil eden devletler tarafından çıkartılmıştır. 20. Yüzyılın ilk yarısında meydana gelen iki dünya savaşında milyonlarca masum insan öldürülmüş ve büyük tahribatlar yapılmıştır. Batı uygarlığı çağımızda karşılaşılan sorunları çözmede yetersiz kalmakta ve hatta yeni sorunlar üretmektedir. Sorun çözemeyen ve sorun üreten uygarlığın ayakta kalmayacağını tarihte yerini alan geçmiş uygarlıklar ortaya koymaktadır.

Geleceğin Hak Merkezli Barış uygarlığını tevhid ve adalete inan mü'min Müslümanlar kuracaktır.

III- Düşünce ve Rejim Olarak Liberalizm

Avrupa'da ticaretin yaygınlaşması ve kentlerin ortaya çıkmasıyla Ortaçağ'ın baskıcı ve yönlendirici kurum ve kuruluşları, 12. Yüzyıldan itibaren giderek

zayıflamaya başladı. Düşünce alanında farklı görüş ve yaklaşımlar ortaya çıktı. Kilise ve Feodal düzenin baskısı altında yüzyıllar boyu durağan bir düşünceye sahip olan Avrupalılar, zayıflayan kilise ve feodal beylerin baskısından kurtulmak için 15.Yüzyıldan itibaren daha özgür bir sosyal yapının kurulmasını savunmaya başladılar. Batı'da Liberal düşünce, Amerikalı Thomas Paine, Almanya'da Emanuel Kant ve İngiltere'de John Lock'un öncülüğünde gündeme geldi (K. Berzeg, 1996, s. 2). İskoçyalı Adam Smith' ve diğer Klasik iktisatçıların iktisadi yaklaşımlarına dayalı olarak Müdahaleci Kapitalizm (Merkantilizm) Liberal Kapitalizme dönüştürülmeye çalışıldı. Liberalizm, siyasi ve iktisadi rejim olarak Kapitalist Sistem'in egemen olduğu Batı ülkelerinde belli ülke ve dönemlerde uygulandı.

İnsanlar her zaman ve her yerde daha özgür bir ortam içinde düşünmek ve yaşamak istemişlerdir. Özgürlük insanın doğal bir hakkı ve isteğidir. Fakat tarih boyunca siyasal iktidarları, kitlelerin irade ve rızaları dışında ele geçiren şahıs, zümre ve sınıflar kendi konumlarını korumak ve paylaşımı belirleyen kuralları koyma ayrıcalığına sahip olmak için baskı ve dayatma yöntemlerine başvurmuşlardır.

A- Düşünce Olarak Liberalizm

İnsanlar her zaman ve her yerde daha özgür bir ortam içinde düşünmek ve yaşamak istemişlerdir. Özgürlük insanın doğal bir hakkı ve isteğidir. Fakat tarih boyunca siyasal iktidarları, kitlelerin irade ve rızaları dışında ele geçiren şahıs, zümre ve sınıflar kendi konumlarını korumak ve paylaşımı belirleyen kuralları koyma ayrıcalığına sahip olmak için baskı ve dayatma yöntemlerine başvurmuşlardır. Despotlar, Allah'ın insana doğal hak olarak verdiği tercih özgürlüğüne sınırlar koymuşlar ve kitleleri istedikleri istikamete zorla ve hile ile sevk etmişlerdir.

Despot ve tiranlara karşı mücadele İnsanlık tarihinin her döneminde cereyan etmiştir. Bireysel özgürlük alanı bazen genişletilmiş, bazen de daraltılmıştır. Peygamberler, hak ve adalete inanan düşünürler, özgürlük mücadelesinde kitlelere örnek ve önder olmuşlardır. Onlar baskı ve dayatmanın alanını daraltmaya çalışmışlardır.

Batıda düşünce özgürlüğü, 15. yüzyıldan itibaren birçok düşünür ve filozofun ilgi alanı olmuştur. Bu düşünürler Liberal düşüncenin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuşlar ve özgürlüğü küresel bir değer haline getirmişlerdir. İçinde yaşadığımız bilgi çağında düşünce, inanç ve girişim özgürlüğünün küresel düzeyde taraftarlarının artması insanlık açısından sevindirici bir gelişmedir. Baskı ve dayatma alanının giderek daralması, beşeriyetin lehine yeni gelişme ve ilerlemelere ortam hazırlayacaktır.

Sanayi İnkılabı'ndan sonra önce İngiltere'de, daha sonra diğer sanayileşmiş ülkelerde burjuva sınıfın iktidarı etkilemesi, parlamentolarda sayıca çoğunluğu elde etmesi, Kilise ve toprak aristokrasisinin gücünün zayıflamasına ve sosyal hayatta baskının azaltılmasına ortam hazırladı. Siyasette Liberal eğilimlerin yaygınlaşması ve Klasik iktisatçıların, başta Adam Smith olmak üzere ekonomide de serbest girişimi savunması, Batıda siyasi ve iktisadi liberalizmi gündeme getirdi. Liberalizm, bir düşünce akımı olarak Avrupa'da ve dünyada birçok düşünür tarafından savunuldu. Baskıcı ve dayatmacı Faşizm ve Marksist sosyalizme karşı 20.Yüzyılda insan hak ve özgürlüklerini savunan ve demokrasiden yana olan birçok aydının benimsediği düşünce oldu.

Batıda düşünce özgürlüğü, 15. yüzyıldan itibaren birçok düşünür ve filozofun ilgi alanı olmuştur. Bu düşünürler Liberal düşüncenin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuşlar ve özgürlüğü küresel bir değer haline getirmişlerdir.

Bir ideoloji olmaktan çok bir düşünce olarak Liberalizmin İslam düşüncesiyle birçok kesişen noktaları bulunmaktadır. Liberalizm kuvveti hak nedeni sayan Batı kaynaklı bir ideoloji olarak değerlendirilmez ise ve düşünce akımı sayılırsa İslam ile ortak paydaları artırılabilir (M. Erdoğan, 2 Ocak, 2008). İnsan hak ve özgürlükleri açısından Liberalizm Batı dünyasının İslami değerlere en yakın düşünce akımı olduğu savunulabilir. John Lock ve Adam Smith gibi birçok düşünürün Fransa üzerinden Endülüs İslam uygarlığının insan hak ve özgürlükleri ile ilgili yaklaşımı ve uygulamaları hakkında bilgi edindikleri ihtimalinden söz edilebilir.

Liberal düşünce, Kapitalizmin sistem olarak oluşmasına ortam hazırlayan dünya görüşünün etkisinden kurtarılır ise her düşünce, her inanç ve felsefe içinde kendine yer bulabilir. Çünkü hak ve adaletten yana olmak ve temel insan hak ve özgürlüklerini savunmak doğal bir eğilimdir. Haksızlığa ve dayatmalara karşı erdemli bir duruştur.

B- Siyasal Rejim Olarak Liberalizm

Liberalizm bir sistem değildir. Bir siyasi rejimdir. Rejim olarak daha çok demokrasinin bulunduğu Kapitalist ülkelerde uygulanmıştır. Bir rejim olarak liberalizm her ne kadar siyaset ile ilgili ilke ve esaslar manzumesi olarak kabul edilirse de, Kapitalist Sistem içinde işlevini yerine getiren bir rejimdir. Liberalizm bir rejim olarak Kapitalist Sistemin oluşturduğu kurumsal çerçeve dışında henüz uygulanabilir duruma gelmedi.

Kapitalizmde tekellerin siyasi yönetimi etkileme ayrıcalığı korunduğu ve paylaşımında sermayenin payına dokunulmadığı sürece Kapitalizm sistem olarak Liberal Demokratik rejimi bir tehdit olarak görmez. Şayet bu iki alanda tekellerin ayrıcalıklı konumu tehdit edilirse, Kapitalizm, Liberal demokrasi rejimini, güdümlü bir demokrasiye hemen dönüştürebilir. Tekellerin siyasete ve iktisada egemen oldukları ortamda liberal demokrasiye karşı toleranslı davranırlar. Ekonomilerini ve siyasi rejimlerini denetledikleri ülkelerde Liberal demokrasiye asla izin vermezler. Bundan dolayı Kapitalist ülkelerin dışında Kapitalist yaklaşımla Liberal bir rejimi tesis etmek ve yaşatmak oldukça güç görünmektedir.

Kapitalizmin Liberal demokrasiye gösterdiği tolerans sürekli değildir. Kapitalizmde tekelleşme eğilimleri arttığı ve ekonomiye müdahalelerin fazlaştığı dönemlerde sistem Liberal demokrasiye önemli kısıtlamalar getirmiştir. Liberalizmin temel düşmanı siyasi ve iktisadi tekellerdir. Burada Kapitalizmin dayandığı dünya görüşünün belirleyici özellikleri hakkında kısa bilgi verilmesi yararlı olacaktır.

C- Kapitalizmin Dayandığı Dünya Görüşü: Kuvvet Merkezli Çatışmacı Dünya Görüşü:

Kuvveti haklı olmanın nedeni kabul eden bu dünya görüşüne göre kâinatta çatışma vardır. Bu anlayış farklılıkları çatışma nedeni saymaktadır. Denge, güçlü olanın hâkimiyetiyle, belli bir süre baskı ve

dayatma ile sağlanabilir. Çatışma sürekli. Her şey rakibiyle (zıddı ile kaimdir) ayakta durur. Zıddı olmayan varlığını sürdüremez. Bu dünya görüşünün ilâh, kâinat, insan, hayat, toplum, tarih, hak ve devlet anlayışları hakkında kısa bilgi verilmeye çalışılacaktır.

İlah Anlayışı

İnanma, insanın "hissetme" yeteneğinden kaynaklanan doğal ve temel bir ihtiyaçtır. Her insan, üstün bir güce inanır. Tanrı tanımadıklarını ileri süren ateistler de mutlaka bir şeye inanırlar. İnkâr edenlerin inançları, inkârcılık inancıdır. Ateistlerin dini ateizmdir. Tek Allah'a inanan bazı insanlar, kendilerine Allah'a yaklaşmak için araçlar ihdas ederler. Onlara kendi istek ve arzularını söylerler. Kendini diğer insanlardan üstün görenler, diğer insanların Zeus Heykeline tapınmalarından mutluluk duyarlar. Çünkü Zeus'un heykeli vasıtasıyla isteklerini kitlelere benimsetirler. Nasıl olsa Zeus tezgâhlanan hile ve desiseleri kitlelere anlatacak değildir. Kendileri ile Allah arasına yerleştirdikleri araçlara da insanüstü bir paye (ilah) verirler.

Kuvveti hak nedeni sayanlar çoğu kez ürettikleri bu ilahları kullanarak kitleleri baskı altında tutmakta ve avutmaktadırlar. İnsanların temel haklarını ihlâl etme ve paylaşımın kurallarını koyma ayrıcalıklarına sahip olanlar, dilsiz tanrıları kullanarak kitlelere ayrıcalıklı konumlarını koruma yollarına başvurmuşlardır.

Firavunlar gibi bazı despotlar da kendilerini ilâh konumunda göstermişlerdir. Despot yöneticileri ilahlaştırarak onlara üstün meziyetler yüklerler ve kitleleri zorla ve hile ile yönetmeye yardımcı olacak dinler üretirler. İnsanlar üstünde baskı ve tahakkümünü kuranlar putperestliği icat etmişlerdir. Putları kullanarak konumlarını güçlendirmişlerdir. Putları istismar eden haksız dirilerdir.

Zorla ve hile ile iktidarlarına süreklilik kazandırmaya çalışanlar en çok insanların dini inançlarını istismar etmişlerdir. Çünkü hissetme yeteneğinden kaynaklanan dini inançlar kolayca istismar edilmektedir.

Eski Yunan, Eski Roma ve Hitit Devletini yöneten diktatörler, edindikleri ilahlar (putlar) yoluyla insan haklarını ihlâl etme eylemlerini meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Kendilerini ilah konumunda görenler,

saltanatlarını sürekli kılmak için hiçbir şeye gücü yetmeyen, onama ve reddetme yetenekleri bulunmayan ilahlar üretmişler ve onları istismar ederek imtiyazlı konumlarını koruma yollarına başvurmuşlardır (A. Archi, 1998,s.39- 44).

2- Kâinat, Çevre ve Eşya Anlayışı

Bu anlayışa göre kâinatta sürekli çatışma vardır. Evrende çatışma olduğu gibi insan ile doğal çevre ve sosyal gruplar arasında da çatışma vardır. İnsan ile diğer insanlar arasında, sosyal sınıf ve gruplar arasında da sürekli çatışma bulunmaktadır. Sürüp giden çatışma güçlü ile zayıf, köle ile efendi, serf ile derebeyi, işçi ile burjuva sınıfı arasında cereyan etmektedir. Çatışmanın neticesinde galip ve mağlup olan taraf vardır. Çatışmada er veya geç güçlü olan taraf galip gelmiş ve gelecektir. Zayıf taraf da mağlup olmuş ve olacaktır. Galip olan güçlü taraf, sosyal hayatı düzenleyen kuralları koyma yetki ve ayrıcalığına sahip olmuş ve olacaktır (M. Zedong, 1977, Cilt: V, s.393- 5).

Kuvveti hak nedeni sayanlar çoğu kez ürettikleri bu ilahları kullanarak kitleleri baskı altında tutmakta ve avutmaktadırlar. İnsanların temel haklarını ihlâl etme ve paylaşımın kurallarını koyma ayrıcalıklarına sahip olanlar, dilsiz tanrıları kullanarak kitlelere ayrıcalıklı konumlarını koruma yollarına başvurmuşlardır.

Siyasi ve iktisadi gücü ellerinde bulunduranlar, siyasal yönetimin ve nimet-külfet paylaşımının kurallarını belirlerler. Güçlülerin siyasal iktidar ve paylaşımın kurallarını belirlemeleri ve bu kuralları uygulayarak imtiyazlı konumlarına süreklilik kazandırmaları normal karşılanmakta ve hatta savunulmaktadır. Statülerini belirleyen kural ve kurumların kendi lehlerine çalışmasına ortam hazırlayacak düzenlemeler yaparlar. Çatışma ve dayatma ile ayrıcalıklı konuma sahip olanlar, kendi konumlarını korumak amacıyla sosyal çatışmayı sürekli görmekte ve hatta istemektedirler (M. Duverger, 1971 s.13- 4).

Onlar ancak çatışmanın olduğu bir ortamda konumlarını koruyabilir ve sürdürebilirler. Kitleleri korku ve baskı ile yönetirler. Kapitalizmde işsizlik ve aç kalma korkusu; Faşizm ve baskıcı Sosyalizmde ha-

yatını sürdürme endişe ve korkusu ile kitleler idare edilir ve itaat ettirilir. Korku ve tehditle yaptıkları baskı ve dayatmayı; paylaşımındaki haksızlığı kitlelerin fark etmesini engellemeye çalışırlar.

Dünyanın kaynaklarını sınırlı, insan ihtiyaçlarının ise sınırsız olduğu kabulüne dayanan Kapitalist sistemde insanlar eşyaya sahip olmak ve kıyasıya tüketmek için adeta yarışmaktadırlar. Kapitalizm insanların ihtiyaçlarını sürekli artırmaya yol açmaktadır (B. Zengin, 2005, s.64-8). Nitekim bazı ihtiyaçlarımızı karşıladıkça, bu ihtiyaçların marjinal faydası azalır. Doyum noktasına ulaşıldıktan sonra, artık tükettiğimiz mal o anda ihtiyaç olmaktan çıkar. İnsan adeta atmak için satın almaktadır ve “kullan, tüket ve at” mantığı bir tür moda haline getirilmiştir (İ. Güler, 2010, s.51).

Dünyanın kaynaklarını sınırlı, insan ihtiyaçlarının ise sınırsız olduğu kabulüne dayanan Kapitalist sistemde insanlar eşyaya sahip olmak ve kıyasıya tüketmek için adeta yarışmaktadırlar. Kapitalizm insanların ihtiyaçlarını sürekli artırmaya yol açmaktadır.

Kendilerini eşyanın mutlak maliki sayanlar, dünya kaynaklarını menfaatlerini en üst düzeye çıkartmak için kıyasıya kullanmışlar ve doğal dengeyi tahrip etmişlerdir. Bugün beşeriyetin karşılaştığı çevre sorunları ve iklim değişikliği sorunu Kapitalizmin şekillendirilmesinde etkin rol alan sömürgeci anlayıştır.

Bu Kapitalist anlayışla dünya kaynaklarının paylaşımında büyük haksızlıklar meydana geldi. Beşeriyetin dörtte biri yoksulluk ve sefalet içinde hayatını sürdürme mücadelesi verirken dünya kaynaklarının önemli bir bölümü çarçur edilmektedir.

3- İnsan Anlayışı

Bu dünya görüşüne göre insan diğer canlılar gibi bir canlıdır. İnsan farklı açılardan tanımlanmıştır. Bu tanımlara göre insan, düşünen “hayvandır”(homo sapiens), “araç yapan hayvandır” (homo faber) (A. Şenel, 1985, s.35), bireysel menfaatini düşünen ve “ekonomik davranan”(homo economicus) bir canlı-

dır (A. Smith,, 1930, s. 12). Başka bir yaklaşıma göre insan konuşan, gülen ve teşkilatlanan bir hayvandır. Bu dünya görüşüne göre insan da diğer varlıklar gibi sıradan bir varlıktır. Bu anlayışa mensup olan Charls Darwin, aslında Jean-Baptiste Lamark’a ait olan “Evrimsel Teorisi’ne” dayanarak insanın maymunun evrimselleşmesi sonucu ortaya çıkan bir canlı olarak tanımlamıştır. Darwinci bir yaklaşımla iktisadi değişimleri evrimsel bir yaklaşımla değerlendiren kurumsal iktisatçılar da güçlü sosyal kurumların yaşayabileceğini ve güçsüz olanların da tasfiye edileceğini savunmuşlardır.¹

Kuvveti hak nedeni sayan zihniyet insanları sınıflara ayırmakta ve aralarında çatışmanın sürekli olduğunu ileri sürmektedir. Güçlü konumdakilere ayrıcalıklar tanımakta; güçsüzlerin haklarını onların insafına terk etmektedir. İmtiyazlılar, toplumun bir bölümünü ötekileştirirler. Ötekileştirme sınıflı toplumun belirgin özelliğidir.

4- Hayat Anlayışı

Kuvveti hak nedeni kabul edenlerin bir kısmı ölüm sonrası hayata inanmaktadırlar. Bir kısmı ise bu dünyaya hayatından başka bir hayata inanmamakta ve ölümlerle insan hayatının son bulacağı ve insanın toprağa karışıp gideceğine inanır. İnsanların tercih özgürlüğünü sınırlarken ve doğal haklarını ihlal ederken ölüm ötesi hayatta hesaba çekileceklerini kabul etmezler. Ölümle sonuçlanan dünya hayatının zevk ve debdebe ile geçmesi için gayret sarf ederler. Dünyada en az zahmetle en fazla zevk alma yollarını keşfetmeye çalışırlar. Bazen mağdur etiklerinin acı ve çileleri, onların mutluluğunu artıran bir etken sayılabilir. Sömürgeciliği ve haksızlığı akıllı bir eylem kabul ederler.

5- Fert ve Toplum Anlayışı

Kuvvet merkezli dünya görüşü toplum ile fert ilişkileri hususunda farklı iki yaklaşım sergilemektedirler. Egemen konumda bulunanlar bireylerin haklarını belirlerler. Onlar, bireylere ne hak verirler ise, bireyler o kadar hak sahibidirler. Liberal Kapitalizm bireyi esas kabul ederken Sosyalizm toplumu öne çıkartmaktadır. Liberal Kapitalizmin baş teorisyeni Adam Smith’e göre bireyin menfaati ile toplumun menfaati arasında çatışma yoktur. Ona göre “işbölümü yoluyla, bireyler kendi kazançlarını sağlamaya çalışırken, aynı zamanda toplumun da en yüksek düzeyde

refaha erişmesine yardımcı olurlar". Kendi menfaatini düşünerek hareket eden birey farkına varmadan aynı zamanda topluma da hizmet etmiş olur (J. Peil, 1999, s. 47).

Sosyalizm sistem olarak toplumun menfaatine öncelik verir. Bu sisteme göre birey toplumun üyesidir. Toplumun menfaatine öncelik vermek bireyin de menfaatinedir. Birey tek başına hareket etmez. Mensubu bulunduğu sınıf içinde kendi menfaati için mücadele eder. Mülk sahipleri ile mülksüzler arasında sürekli çatışma vardır. Bu çatışma sömüren ile sömürülen arasında devam eder (C. E. Staley, 1989, s. 122)

Hem Kapitalizm, hem de Sosyalizm birey ile toplum arasında dengeyi sağlayamamışlardır. Bireyi öne çıkaran Kapitalizm toplumun menfaatini tekelci sermayenin insafına terk etmiştir. İnsan hak ve hukukunun bireysel bir olgu olduğunu benimseyen Kapitalizm, bireyi kuşatan toplumun konumunu ihmal etti. Toplumun hak ve hukukunu iktisadi tekel konumunda bulunan egemenlerin insafına terk etti (İ. Güler, 2010, s.51).

6- Tarih Anlayışı

Kuvvet merkezli dünya görüşüne sahip olanlar tarihi siyasi, iktisadi ve gelişmişlik düzeyleri bakımında farklı merhalelere ayırarak incelemişlerdir. Marksist anlayışa göre tarih bir bakıma sınıflar arası mücadele tarihidir. Ona göre, "gelmiş geçmiş bütün toplumların tarihi, sınıf savaşmaları tarihidir. Özgür ile köle, senyörle serf, bey ile kul, lonca ustası ile kalfa; kısacası ezen ve ezilen sürekli birbiriyle karşıtlık içinde olmuş, kimileyin örtük, kimileyin açık kesintisiz bir savaşım, her kesimde tüm toplumun devrim yoluyla dönüştürülmesiyle, ya da savaşan sınıfların ortak yıkımıyla sonuçlanan bir savaşım yürütmüştür". (K. H. Marx, 1998, s. 65). Marx' a göre sınıflar arasında süregelen mücadeleler sosyal yapının değişmesine ortam hazırlar. Mevcut sosyal yapıdan yararlananlar bu yapıyı ayakta tutmaya çalışırlar. Mevcut yapının yol açtığı baskı ve haksızlıkların sıkıntı ve çilelerini çekenler de bu yapının değişmesi için mücadele etmişlerdir (O. H. Taylor, 1960, s. 280-1).

7- Hak Anlayışı

Bu dünya görüşüne göre hakkın kaynağı kuvvettir. Çünkü haklılık mefhumunun muhtevasını kuvvetlilerin koydukları kurallar tayin etmektedir. Sosyal

yapılanma bu kural ve kanunlara göre biçimlenir. Siyasi yapı, iktisadi ve siyasi gücü ellerinde bulunduranların çıkarını sürekli kılacak şekilde düzenlenmiştir. Bu anlayışa göre "hak" aşağıda belirtilen faktörlerden neşet der.

a) Kuvvetten Doğan Haklar

Kuvvet Merkezli Çatışmacı Dünya Görüşü'ne göre siyasi ve iktisadi güce sahip olanlar toplumları yönetirler. Haklı olmanın dayanaklarından en önemli etken kuvvetli olmaktır. Siyasi ve iktisadi güçleri kullanmada tekel konumunda olanlar, insanlar hak ve görevlerini belirleyen kuralları kor ve uygularlar. Onlar oyunun kurallarını tayin ederler. Bu kurallar, sosyal hayatta oluşan nimet-külfetin nasıl paylaşılacağını belirler. Kural koyan güç siyasi ise, insanları baskı ve dayatma ile yönetir ve kitleleri korku ile sindirir. Bu durumda sosyal yapıyı biçimlendiren siyasi tekel konumunda olanlar sosyal hayatın her alanını baskı ve dayatma idare ederler. Yönetimin belirgin özelliği diktadır.

Sosyalizm sistem olarak toplumun menfaatine öncelik verir. Bu sisteme göre birey toplumun üyesidir. Toplumun menfaatine öncelik vermek bireyin de menfaatinedir. Birey tek başına hareket etmez. Mensubu bulunduğu sınıf içinde kendi menfaati için mücadele eder. Mülk sahipleri ile mülksüzler arasında sürekli çatışma vardır. Bu çatışma sömüren ile sömürülen arasında devam eder.

Bu anlayışın egemen olduğu düzenlerde haklılık mefhumunu ve içeriğini kuvvetlilerin koydukları kurallar ve sahip oldukları ideolojiler tayin eder. Onların dinleri, kitleleri teskin ederek denetlemek ve yönetmek işlevini yerine getirir. Onlar için en tehlikeli sorun, kitlelerin kendi haklarını arama bilinçlerinin gelişmesidir. Yapılan haksızlıkları fark eden ve paylaşımındaki adaletsizliklerin giderilmesini isteyenler, saltanatları haksızlığa dayananlar için tehlikeli insanlardır. Haksızlığa dayanan düzenlerini sorgulayanlar şiddetle cezalandırılmaları gereken insanlardır. Kendilerine sadık olan, haksızlıklara boyun eğen ve paylaşım ile ilgilenmeyen insanlar onlara göre en iyi insanlardır.

Şayet toplumun ortak gücü olan milli egemenliği ele geçiren güç iktisadi tekel konumunda olanlar ise; onlar, sosyal hayatın her alanını iktisadi tekel konumlarını sürdürmek ve paylaşımındaki paylarını korumak ve artırmak amacıyla politikalar üretirler. Siyasi otoriteleri etkileyerek yaslar çıkartılır. İktisadi tekelin egemen olduğu bir ortamda “parası olan kural kor” ilkesi uygulanır.

Bu anlayışa göre haklı olmak için güçlü olmak gerekir. Bu anlayışı, “hak verilmez, alınır” ilkesi özetlemektedir. Güçlü olur iseniz, haklarınızı alır ve koruyabilirsiniz. Egemenler hak verme ve alma konusunda kendilerini “ilâh” konumunda görmektedirler. Onlar Eski Yunanlı aristokratlar gibi kendilerini yöneten ve kural koyanlar; diğerlerini (güçsüz olanları) de çalışan ve itaat edenler olarak kabul ederler.

Siyasi ve iktisadi tekel konumunda olanlar, menfaatleri gereği bazı haklara sahip olduklarını kabul ederler. Şirket yönetiminde olduğu gibi ülke ve dünya yönetiminde de menfaatlerini ileri sürerek diğer insanların haklarını ihlâl etmeye hakları olduğunu kabul ederler.

b) Çoğunluk Kararlarından Doğan Haklar

Kitleleri yönetme, etkileme ve yönlendirme imkânlarına sahip olanlar, çoğunluğun kararlarıyla haklar ihdas ederler veya kaldırırılar. Kitleleri heyecanlandıran demagojik cümlelerle etkileyenler, çoğunluk kararı ile Eski Yunan Filozofu Sokrat’ın idam edilmesine ortam hazırlamışlardı. Sokrat’ı parmak kaldırarak idama mahkûm eden zihniyet, günümüzde cereyan eden olayları da pamak kaldırarak değiştirmeye çalışmaktadır. Olmuş hadiseleri olmamış gibi, olmamışları da olmuş gibi kabul ederek kimilerini aklamakta; kimilerini de mahkûm etmektedir.

Aslında doğal hak ve özgürlükler oylama konusu edilemez. Oylama ile bilimsel gerçeklerin değiştirilmeye kalkışılması baskı ve dayatmanın yol açtığı keyfi bir uygulama olarak değerlendirilebilir.²

c) İmtiyazdan Kaynaklanan Haklar

Siyasi ve iktisadi güce sahip olanlar, diğer insanlara göre kendilerine ayrıcalıkların tanınması gerektiğine

inanırlar. Mensup oldukları hanedan, sınıf veya zümreye imtiyazların verilmesinin bir hak olduğunu kabul ederler. Kuvvet Merkezli Dünya Görüşüne göre sosyal yapıları biçimlendirilen toplumlar sınıflı toplumlardır. Böyle toplumlarda yönetici sınıf ve yakınları ayrıcalıklı haklara sahiptir. Toplumun büyük bir bölümünü oluşturan kitleler bu haklardan mahrumdurlar.

Batılı Sömürgeci güçler, hem kendi ülkelerinde, hem de dünyada belli imtiyazlara sahip olduğunu kabul etmektedirler. Bu imtiyazlara dayanarak diğer insanların haklarını ihlâl eden davranışlarda bulunma haklarına sahip olduklarına inanır ve kabul ederler. İmtiyazı hak nedeni sayan zihniyete göre toplum kendileri ve ötekilerden oluşur. Ötekilerin yüklenedikleri sosyal külfet ile orantılı olarak sosyal nimetten hak talep etme hakları yoktur. Ötekilerin hak ve özgürlüklerinin alan ve sınırlarının imtiyazlılar tarafından belirlenmesi doğal karşılanmaktadır.

d) Menfaatten Doğan Haklar

Siyasi ve iktisadi tekel konumunda olanlar, menfaatleri gereği bazı haklara sahip olduklarını kabul ederler. Şirket yönetiminde olduğu gibi ülke ve dünya yönetiminde de menfaatlerini ileri sürerek diğer insanların haklarını ihlâl etmeye hakları olduğunu kabul ederler. Günümüzde güçlü devletlerin, dünyayı nüfus bölgelerine ayırarak işgal etmeleri bu anlayışın bir tezahürüdür. Geçen dört yüzyıl boyunca Asya, Afrika ve Amerika’yı işgal eden sömürgeci güçler, işgal eylemlerini menfaatlerinin gerektirdiği bir hak olarak kabul etmişlerdir. Afganistan ve Irak’ı işgal edenler, menfaatlerini işgal etme eyleminin dayanağı olduğunu ileri sürmektedirler. Aynı gerekçelere dayanarak Texas petrolleri üzerinde hak iddia etmeye kalkışan bir Güney Amerikan ülkesi mutlaka terörist ilan edilecektir. Çünkü güçsüz olanlar için menfaat bir hak nedeni değildir. Güçlüler kendi menfaatlerinin alanlarını ve boyutlarını belirlerler. Onlar aynı zamanda, Firavunlar gibi güçsüzlerin hak ve sorumluluklarının alanlarını ve boyutlarını da belirlerler.

8- Devlet Anlayışı

Kuvveti haklı olmanın dayanağı kabul eden zihniyete göre idare edilen toplumlarda sınırları belli olan bir alanda (ülkede) teşkilatlanmış toplumun ortak gücü olan ulusal egemenliği, ya siyasi veya iktisadi

gücü ellerinden bulunduran kişi, zümre veya sınıflar tarafından zorla veya hile ile gasp edilir. Bu devletin gücünü kullanan egemenler hem hak ve özgürlüklerin sınırlarını tayin ederler, hem de paylaşımın kurallarını belirlerler. Onlar kendi imtiyaz ve menfaatlerini koruyan devlete adeta kutsiyet atfederler ve kitlelere devlete boyun eğmenin bir erdem olduğunu eğitim yoluyla öğretirler.

Kuvvetli olmayı haklı olmanın dayanağı sayan düzenin egemen olduğu toplumda “nimet-külfet” paylaşımında adalet sağlanmadığından işbirliği ve dayanışma gayri iradidir. Baskı ve zorla sağlanır. “Zorunlu işbirliği”, (Compulsory Cooperation) siyasal gücü elinde tutan kişi veya sınıfın baskı ve dayatmasıyla sağlanmaktadır. Bu durumda haksızlıkları baskı ve dayatmayla sürdüren bir idare söz konusudur. Basın ve iletişim araçları ya siyasi veya iktisadi tekelin denetimi altındadır.

Güçlü olanların haklı sayıldığı bir toplumda kanunlar, gücü elinde bulunduranların lehine işletildiği için hukuki normlar sayılmazlar. Bu durumda yasalar, “hukukun üstünlüğünü” sağlayan kurallar olmaktan çıkar, “üstünlerin hukukunu” koruyan kurallar haline gelir (S. Selçuk, 1999, s. 542).

“Kuvvet Merkezli Çatışmacı Dünya Görüşüne” göre sosyal müesseseleşmenin amacı ve varlık nedenleri, egemen konumda bulunan az sayıda kuvvetlinin iktidarını ve imtiyazlı konumunu, çok sayıdaki kitlelere karşı korumaktır (M. Duverger, 1971, s. 13- 14). Egemen sınıf, sahibi toplum olan devletin tüm kurum ve kuruluşlarını imtiyazlı konumlarını sürekli kılmak amacıyla kullanırlar. Marksist yaklaşıma göre devlet, sınıflı toplumlarda egemen sınıfın çıkarlarını koruyan ve kollayan bir aygıttır (B. Horvurt, 1990, s. 187). Bu amaçla devleti kutsal sayarlar. Devletin kutsallığı, kitlelere sunduğu hizmetlerden çok kendilerine sağladığı imtiyazlardan kaynaklanır. Hâlbuki hak merkezli dünya görüşüne göre devleti yücelten adil olmasıdır. Adil olmayan devlet eşkıya ve haydutların yönettiği bir aygıttan başka bir şey değildir.

Sistem olarak Kapitalizm’in kurumsal yapısı, yukarıda özellikleri belirtilen dünya görüşü ve değer ölçülerine göre oluşmuştur. Kapitalist kurumlar işlevlerini bu dünya görüşüne göre yerine getirmektedirler. Kapitalist sistemin oluşturduğu kurumsal çerçeve içinde var olan Liberalizmin, işlevlerini bu çerçeve içinde kalarak yerine getirebileceği ileri sürülebilir.

IV- İslam ve Liberalizmin Ortak ve Farklı Yönleri

İslam tevhid ve adalete dayalı ilahi kaynaklı bir dindir. Liberalizm ise siyasi bir doktrindir. Bu açıdan İslam ile Liberalizm mukayese edilemez (M. Erdoğan, 2008).

İslam, insanı maddi ve manevi yönü olan ve gezegenimizin üstün canlısı kabul eder. Gezegenimizde her şey insan için yaratılmıştır. İnsanın hem manevi, hem de maddi gelişmesini esas kabul eder. Liberalizmin insanla ilgili yaklaşımı net değildir. İnsanın sadece temel hak ve özgürlerini öne çıkarır. İnsanı bir bütün olarak ele almaz.

Sistem olarak Kapitalizm’in kurumsal yapısı, yukarıda özellikleri belirtilen dünya görüşü ve değer ölçülerine göre oluşmuştur. Kapitalist kurumlar işlevlerini bu dünya görüşüne göre yerine getirmektedirler. Kapitalist sistemin oluşturduğu kurumsal çerçeve içinde var olan Liberalizmin, işlevlerini bu çerçeve içinde kalarak yerine getirebileceği ileri sürülebilir.

İslam’da insanın yaradılış gayesi nettir. İnsanın yaradılış gayesi, “Halik-i (Yaratıcı) tazim ve mahlûkata (yaratılanlara) şefkattir”. Yaratıcıyı yüceltmek ondan başka ilah tanımamaktır. Yaratılanı sevmek de adil davranmaktır. Mümin Müslümanlara göre insanın yaradılış gayesi tevhid ve adaletle yeryüzünü imar ve ıslahıdır. Liberal doktrinde insanın yaradılış gayesiyle ilgili üzerinde ittifak edilmiş bir açıklaması yoktur. Beklenemez de. Liberalizm sadece beşeri söylem ve eylemlerin özgür bir ortamda cereyan etmesini öngörmektedir. Bu ortamı oluşturacak sosyal sistemin kurum ve kuruluşlarının nasıl tesis edileceğini ve nasıl çalıştırılacağını net olarak ortaya koyamaz. Bu hususu Kapitalist anlayış ve yapıya havale eder.

İslam dünya hayatını bir imtihan yeri kabul eder. İslam’a göre yeryüzünü imar ve ıslah edenler imtihanı kazanır. İslam gelişmenin iki boyutu olduğunu vurgular. Fiziki boyutu imarla ve beşeri boyutu ise irfanla izah eder. İslam’a göre “Gelişme= İmar x İr-

fan” denklemi ile ifade edilir (A. Ersoy, 1986, s. 21-6). Liberalizmin dünya hayatı ile ilgili bu tür bir tasavvuru yoktur. Gelişmenin beşeri boyutu, insan fitratına uygun olarak henüz ortaya konmuş değildir.

Sistem olarak İslam’ın temel insan hak ve özgürlükleri ile ilgili ilkelerinin bir bölümü Liberalizm tarafından benimsenmekte ve savunulmaktadır. İslam insanın tercih özgürlüğünü temel beşeri hak olarak kabul eder. Liberalizm de tercih özgürlüğünü savunur. Liberalizmin bir doktrin olarak savunduğu hak ve özgürlüklerle ilgili taleplerini Kapitalizm yer yer ve zaman zaman sınırlamaktadır.

İslam farklı inanç ve düşünceye sahip olan insanların barış içinde bir arada hukukun üstünlüğünü kabul etmek ve paylaşmada adaleti benimsemek kaydı ile yaşayabileceğini benimser ve sağlar. “Faklılıkta birlik” ilkesini hayata geçirecek siyasi ve hukuki ilkeleri içerir. Her insanın hak ve özgürlüğün korunmasını siyasal yönetimin temel görevi sayar. Liberalizm de bu ilkeleri teorik olarak benimsemektedir. Uygulamada Kapitalizmin dayandığı dünya görüşünün ayrıştırımcı ve ötekileştirmeci baskısını bertaraf edecek mekanizmaları henüz geliştirmiş değildir.

İslam, insan fitratına uygun ilahi bir dindir. İslam dininin belirlediği yol haritasını takip ederek mü’min Müslümanların kurmaya çalıştıkları Silm Sistemi ilme dayanan doğal (fitri) bir barış düzenidir. İnsanın doğasına uygun bir sosyal yapılanmayı esas alır.

Silm düzeni sınıfsız bir toplumu esas alır. Liberalizm düşünce olarak sınıfsal yapıyı eleştirir. Fakat rejim olarak sınıfsız toplum oluşturmaya yönelik elle tutulur girişimlerde henüz bulunmuş değildir. Liberalizm Kapitalizmin belirlediği çerçevede işlevlerini yerine getirdiği sürece sınıfsız bir toplum inşa edemez. Paylaşmada adil olmayan sistemlerin toplumu sınıflara ayırması kaçınılmazdır.

İslam düzeni çoğulcu bir yapıyı esas alır. Sistem olarak ilme dayanır. Sorunların dört delile (Kitap, sünnet, icma ve ictihada) dayanarak çözülmesini esas sayar. Farklı mezhepler ve yorumlara açıktır. İslam da din adamı sınıfı yoktur. Peygamberlerin varisi

âlimlerdir. Liberalizm de dinamik bir felsefedir. Sürekli sorunlara çözüm üretmeyi amaçlar (M. Erdoğan, 2008). İlme önem verir. Keyfi baskı ve dayatmalara karşı tavır alınmasını savunur.

İslam’da istişare farzdır. Müslümanların, işlerinde istişare etmeleri esastır. Herkes yönetme ilkeleri (sözleşmesi) olan yöneticiyi seçer (biat eder), denetler, sözleşmeye aykırı hareket eden yöneticiyi desteklemekten vazgeçer. Biat kişiye değil, ilkelere bağlılığı ifade eden bir seçim türüdür. Başka bir ifade ile sözleşmeli bir seçimdir. Kayıtsız ve şartsız bir teslimiyet değildir. Çerçevesi hukuki ilkelerle belirlenmiş bir desteği ifade eder. Bu alanda bireye baskı yapılmaz ve rızası dışında egemenlerin istekleri zorla empoze edilmez. Bireysel özgürlükler açısından Liberalizm bireyciliği savunur. Farklı görüşlerin bir arada bulunmasını ön görür. Baskı ve dayatmaya karşı çıkar. Bu açıdan İslam ile Liberalizmin ortak noktaları vardır.

Sonuç

İslam, insan fitratına uygun ilahi bir dindir. İslam dininin belirlediği yol haritasını takip ederek mü’min Müslümanların kurmaya çalıştıkları Silm Sistemi ilme dayanan doğal (fitri) bir barış düzenidir. İnsanın doğasına uygun bir sosyal yapılanmayı esas alır.

Dünyada İslam’a en fazla ilgi duyan ve sistem olarak İslam’ı inceleyenler, Liberal düşünceye sahip olanlardır. Liberal rejimden yana olanların İslam kurum ve kuruluşlarından ve İslam tarihinden öğrenecekleri çok şey vardır. Hak ve adalet merkezli yeni bir dünya inşa etmek isteyen Müslümanların da liberal düşüncüyü incelemeleri gerekir. Liberalizmin baskıcı dayatmalara karşı duruşlarının, İslam âleminde siyasal iktidara talip olan aydınlara, despotlara karşı tavır almada örnek almaları tavsiye edilebilir.

İslam tamamen ayrı bir din ve sosyal sitemdir. Liberalizm siyasal bir doktrin ve rejimdir. Birini diğerine karıştırmamalıyız. Mü’min müslümanlar gerçek özgürlüğe İslam ile ulaşılacağına inanırlar. Kendi ülkelerini barış ve özgürlük diyarı haline getirmek için gayret (cihad) etmeyi bir görev ve ibadet kabul ederler. Müslümanlar kendi dünya görüşü ve değer ölçülerini esas alarak kendi ülkelerinde hak ve adalet merkezli ileri demokratik rejimler kurabilirler. Kapitalist sistem dışında insan merkezli dengeli liberal bir düzenin kurulmasında öncü işlevler üstlenebilirler. ■

kaynaklar

AL-ARMANAZI, Osman Yahya, "Monism and the Salvation of Man", God and Man in Contemporary Islamic Thought, Bir Girişle Derleyen: MALIK, Charles, Beyrut Amerikan Üniversitesi Yayını, Beyrut, Lübnan, 1972

AL-FARUQİ, Al Tewhid: Its Implications for Thought and Life, The International Institute of Islamic Thought, Herndon, Virginia, 1992

AL-SADR, Musa, "Islam and the Dignity of Man", God and Man in Contemporary Islamic Thought, Bir Girişle Derleyen: MALIK, Charles, Beyrut Amerikan Üniversitesi Yayını, Beyrut, Lübnan, 1972

ARCHI, Alfonso, "The Former History of Some Hurrian Gods", III. Uluslararası Hititoloji Kongresi, Çorum 16-22 Eylül 1996, Ankara, Yayına Hazırlayan Sedat ALP ve Aygül SÜEL, Ankara, 1998

BERZEG, Kâzım, Liberalizm ve Türkiye, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 1996,

DUVERGER, Maurice, Politikaya Giriş, Çeviren: TİRYAKIOĞLU, Samih, Varlık Yayınları, Faydalı Kitaplar Serisi, No:37, İstanbul, 1971

ERDOĞAN, Mustafa, "İslam ve Liberalizm: Kısa Bir Bakış", 2 Ocak 2008, www.derindusunce.org/2008/01/02/islam-ve-liberalizm-kisa-bir-bakis

ERSOY, Arif, İktisadi Müessesleşme Tarihi: İktisadi Kalkınmanın Tarihi Seyri, Akevler, Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi, Tarih Araştırmalar Serisi, No:1, İzmir, 1988

ERSOY, Arif, "Bürokratik Anayasadan Demokratik Anayasaya, Yeni Türkiye, Dergisi, Yıl: 5, Sayı:30, Kasım-Aralık 1999

ERSOY, Arif, "Bürokratik Cumhuriyetten Demokratik Cumhuriyete: Hukukun Üstünlüğü", Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:1,Sayı: 3, Ekim 2007

GÜLER, İlhami, Direniş Teolojisi, Ankara Okulu Yayınları:125, Ankara, 2010

İNCİL, Müjde, Türkçe Çevirisi, Yeni Yaşam Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 1991

LEA, Henry Charles, İspanya Müslümanları: Hıristiyanlaştırılmaları ve Sürülmeli,İnkilâp Yayınları, İstanbul, 2006

LIAGOURAS, Georgae, "Socio-economic Evolution and Darwinism in Theorstein Veblen: a Critical Appraisal", Cambridge Journal of Economics, Volume:33, Number:6, Kasım 2009

MARX, Karl H. Ve ENGELS, Friedrich, Komünist Manifesto, Çeviren: Levent KAVAS, Ç Yayınevi, Ankara, 1998

PEIL, Jan, Adam Smith and Economic Science: A Methodological Reinterpretation, Edward Elgar, Londra, 1999

SABINE, George H., The History of Political Thought, Henry Holt and Company, New York, 1946

SELÇUK, Sami, Zorba Devletten Hukukun Üstünlüğüne, Yeni Türkiye Yayınları, Beşinci Baskı, Ankara, 1999

SMITH, Adam, An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, 5. Baskı, Methuen and Co. Ltd.i Londra, 1930

SMITH, Adam, Ulusların Zenginliği, Cilt: I, Çeviren: Ayşe YUNUS- Mehmet BAKIRCI, Alan Yayıncılık, İstanbul 1985

STALEY, Charles E., A History of Economic Thought, From Aristotle to Arrow, Basil Blackwell, New York, 1989

ŞENEL, Alâddin, Siyasal Düşünceler Tarihi, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, No:498, Ankara, 1985

TAYLOR, Overton H., A History of Economic Thought, McGraw-Hill Book Company, INC. New York, 1960

TOYNBEE, Arnold, Medeniyetler Yargılanıyor, Yeryüzü Yayınları: 7, Düşünce Dizisi, İstanbul, 1980

ZEDONG, Mao, "On the Correct Handling of Contradictions Among the People", Selected Works, Cilt: V, ELP. Pekin, 1977.

ZENGİN, Bahri, Dünya Barışı ve Alternatif Medeniyetler, Konferanslar Dizisi:2, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM) Yayını, Ankara, 2005

dipnotlar

- 1 Sosyo-ekonomik evrim ve Darwinizm ile ilgili daha fazla bilgi için bakınız.: George Liagouras, "Socio-economic evolution and Darwinism in Theorstein Veblen: A critical appraisal", Cambridge Journal of Economics, Volume: 33, Number:6, Kasım 2009
- 2 Fransız Parlamentosu, 1915 yılında Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde cereyan eden Ermeni tehcir hadiselerinin bütün boyutlarını ortaya koma görevini tarafsız tarihçilere bırakacağı yerde, el kaldırarak tarihi olayları değiştirme garabetini göstermiştir. Hiç tarihi hadiseler el kaldırarak veya indirilerek değiştirilebilir mi?